

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

2007

Pavla Chmelová

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

VYBRANÉ ASPEKTY POZITIVNÍ DISKRIMINACE ROMŮ

AUTOR: *Pavla Chmelová*

VEDOUCÍ PRÁCE: *PhDr., Mgr. Libor Pytel*

STUDIJNÍ PROGRAM: *Sociální pedagogika, specializace bezpečnostně právní*

DATUM ODEVZDÁNÍ: *29.4.2007*

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

NÁZEV PRÁCE: VYBRANÉ ASPEKTY POZITIVNÍ DISKRIMINACE ROMŮ

ZADÁNÍ PRÁCE: Cílem práce bude vymezení specifických kulturně-sociálních aspektů života menšin na území České republiky s důrazem na postavení Romů, jejich zařazení do společnosti. Studentka vymezí oblast motivačních programů s cílem zhodnotit tzv. pozitivní diskriminaci. Obsahem zpracování bude objasnit některé méně známé historické, kulturní a sociální aspekty života romské komunity na území ČR. V Praktické části naváže a doloží formou ankety a průzkumu reálný postoj romské komunity k těmto aktivitám s tím, že výstupem práce bude doporučení pro státní i nestátní organizace pro jejich další činnost v této problematice.

Jméno studenta: *Pavla Chmelová*

Ročník: 2.

Obor: *Sociální pedagogika*

Specializace: *Bezpečnostně právní*

Vedoucí práce: *PhDr., Mgr. Libor Pytel*

Katedra: *Společenských věd FM VŠE*

Termín zadání: 6.4.2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma
» **Vybrané aspekty pozitivní diskriminace Romů** «
jsem vypracovala samostatně.

Použitou literaturu a podkladové materiály
uvádím v příloženém seznamu literatury.

České Budějovice, 2007

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala

PhDr., Mgr. Liborovi Pytlovi,

za vedení a konzultační pomoc při zpracování mé práce.

ANOTACE

VYBRANÉ ASPEKTY POZITIVNÍ DISKRIMINACE ROMŮ

Cílem této práce je vymezení některých kulturně-sociálních aspektů života menšin z psychologického a sociologického hlediska, s důrazem na postavení Romů a jejich zařazení do společnosti, a poskytnutí komplexního náhledu na romskou problematiku (v rámci Jihočeského kraje). Dále jsem se v této práci zaměřila na objasnění některých méně známých historických, kulturních a sociálních aspektů života romské komunity na území ČR. V praktické části jsem se na základě průzkumu pokusila zjistit reálný postoj romské komunity k většinové společnosti a jejich názor na příčiny problémů v naší společnosti (zaměřeno na České Budějovice). Cílem práce je zhodnocení těchto výše uvedených aspektů z pohledu pozitivní diskriminace. S přihlédnutím k otázkám etiky a morálky jsem se, na základě průzkumu, snažila najít a objasnit původ vyhrocených vztahů mezi romskou menšinou a „gadži“. V závěru jsem navrhla určitá doporučení pro státní i nestátní organizace k jejich další činnosti v této problematice, která by měla pomoci ke zlepšení činnosti státních i nestátních organizací zabývajících se touto problematikou.

Obsah

Úvod	8
1. Romové v ČR – historický exkurs	9
1.1. Kdo je to Rom	9
1.2. Příchod Romů do Evropy	12
1.3. Romové v českých zemích	14
1.4. Období první Československé republiky a II. světové války	16
1.5. Období po roce 1945	18
2. Romská národní identita	22
2.1. Identita	22
2.2. Archetypy romské mentality	24
2.3. Subetnické členění Romů	30
3. Současnost Romů v ČR	31
3.1. Mezinárodní deklarace a úmluvy	31
3.2. Česká legislativa vztahující se k problematice menšin	32
3.3. Romové z pohledu statistiky	34
3.4. Etnické enklávy	36
3.5. Kultura, náboženství	38
4. Projekty na podporu integrace Romů	40
4.1. Základní východiska	40
4.2. Institucionální zajištění romské integrace	41
4.3. Romové v Jihočeském kraji	42
4.4. Romové a zaměstnání	42
4.5. Romové a vzdělání	43
4.6. Romové a bydlení	44
4.7. Občanská sdružení a organizace pracující s Romy v Českých Budějovicích	45
5. Diskriminace, pozitivní diskriminace	46
5.1. Diskriminace	46
5.2. Romský protigadžovský rasismus	51
5.3. Pozitivní diskriminace	53
5.4. Příklady pozitivní diskriminace	55
5.5. Vsetínské stěhování Romů	57
6. Průzkum	59
7. Návrh doporučení pro práci s romskou komunitou	64
Závěr	66
Seznam literatury	70
Příloha (průzkum)	

Úvod

Téma „Vybrané aspekty pozitivní diskriminace Romů“ jsem si zvolila proto, že se mi problematika soužití s Romy jeví velice závažnou, přesto, že se ji mnozí snaží buď nevnímat a nebo zlehčovat. S Romy se setkávám v podstatě denně - na ulici, v zaměstnání, v obchodech. Poměrně často se „ve svých myšlenkách“, a věřím, že ne sama, zabývám tím, proč tito lidé žijí tak, jak žijí.

Lidé jsou soustředěni na sebe, případně své nejbližší, všeobecně se zdá, že vnímavost lidí vůči pocitům a strastem ostatních stále klesá. Jakákoliv odlišnost nás děsí a odpuzuje. Chybí nám tolerance? Možná je to následek předchozí negativní zkušenosti, snad je to pouhý sobecký nezájem, obava z toho, že bychom ztratili svůj vnitřní klid, vždyť „my jsme přeci udělali dost pro to, aby se jim žilo lépe, tak co by ještě chtěli“? Neochota podat pomocnou ruku, možná jen strach před zneužitím případné nabízené pomoci? Rozhodla jsem se pokusit najít některé příčiny neporozumění této minority s většinovou společností a ukázat tento problém z „obou stran“.

V této práci bych chtěla vymezit z psychologického i sociologického hlediska některé kulturně-sociální aspekty života Romů. Dále bych se chtěla pokusit charakterizovat procesy a jednání, které ovlivňují život menšin v České republice, se zaměřením na romskou komunitu.

S přihlédnutím k otázkám etiky a morálky se pokusím, na základě průzkumu, najít a objasnit původ vyhrocených vztahů mezi romskou menšinou a „gadži“.

Cílem této práce je přispět k objasnění a pochopení romské komunity a ke zlepšení mezilidských vztahů a poskytnout komplexní náhled na tuto záležitost (v rámci Jihočeského kraje) a navrhnout doporučení, která by měla pomoci ke zlepšení činnosti státních i nestátních organizací zabývajících se touto problematikou.

V teoretické části budou vymezeny základní pojmy týkající se kulturně - sociální integrace minoritních skupin do společnosti. Dále se budu v teoretické části zabývat historií Romů na území ČR, specifikou jejich kultury a některými sociálními aspekty života jejich komunity. Zároveň se v této části zaměřím na některé projekty

zaměřené na podporu integrace Romů do majoritní společnosti a na objasnění pojmů „diskriminace“ a „pozitivní diskriminace“.

Při psaní své práce jsem vycházela především z díla *Pavla Říčana: S Romy žít budeme – jde o to jak*, která je jakousi analýzou vztahů mezi Romy a Neromy. Dále byla použita kniha naší přední romistky *Mileny Hübschmannové: Šaj pes dovakeras Můžeme se domluvit*, o schopnosti komunikace a porozumění mezi majoritní společností a Romy. Dalším zdrojem informací byla *Psychologie Romů od Petra Bakaláře* zabývající se analýzou specifík romského etnika z hlediska moderní psychologie a sociologie. Jako poslední významnější zdroj této práce bych chtěla uvést knihu *Michaela Stewarta Čas cikánů*, která popisuje vlastní zážitky z několikaletého života uprostřed romské komunity v Maďarsku.

V praktické části se formou průzkumu pokusím provést komparaci postoje Romů k většinové společnosti a k projektům zaměřeným na jejich podporu, a také postoje majoritní části společnosti k pozitivní diskriminaci Romů. Na základě tohoto průzkumu se pokusím zhodnotit, jaké problémy s sebou tato pozitivní diskriminace Romů přináší.

1. Romové v ČR – historický exkurs

1.1. Kdo je to Rom

V této části se zaměřím na historii Romů. Bude zde uveden stručný průřez restrikcemi a asimilační politikou na našem území v minulosti a nástin kořenů neporozumění a problémů soužití s majoritní společností.

Kdo je to vlastně Rom a odkud se u nás vzali? Historii etnika, dnes rozšířeného téměř po celém světě, začíná přibližně před tisícem let na Indickém subkontinentu. V průběhu staletí byli Romové žebračky, kováři, obávanými zloději i oblíbení hudebníci. Jejich putování je provázeno nepochopením a restrikcemi. Je třeba si uvědomit, že mluvit o Romech obecně jako o celku není, s ohledem na existenci různých skupin, příliš správné, zároveň Romy musíme chápat jako součást naší společnosti, ne jako izolovanou skupinu. Nelze přehlížet vliv měnících se postojů a politických postupů k této minoritě jak v minulosti, tak i v současné

době. „...Cikáni navzdory historii a kultuře nakonec patří do naší společné sociální sítě. I je řídí city a přesvědčení, podobně jako nás a kohokoli jiného.“¹

Cikán nebo Rom? V Etymologickém slovníku jazyka českého² můžeme nalézt pod heslem cikán vysvětlení, že tento výraz pocházející ze středověké řečtiny (tsiganos). Jedná se o označení pro lidi snědé pleti s černými vlasy hindského původu, kteří se sami označují jako Romové. Obživu si nejčastěji zajišťují kovářstvím, košíkářstvím, handlováním s koňmi či hádáním z ruky. Existují i cizojazyčné ekvivalenty jako ruské Cyrany, německé Zigeuner, maďarské Czigány. Časem označení Cikán dostalo pejorativní nádech a tak přesto, že Cikáni ani sami sebe nevnímají jako jednotnou skupinu, vznikla potřeba nalézt nový obecný název tohoto etnika.

Etnonymem vymezujícím tuto skupinu vůči společnosti se tak stalo slovo Rom. Původ tohoto slova je v jednom ze staroindických jazyků ve slově „dom“ – člověk.³ Domové byli skupina obyvatel Indie s vlastní kulturou, mezi jejichž příslušníky pravděpodobně Romové patřili. Tato skupina byla v minulosti potlačena indickými Árijci, kteří zavedli systém kast, ve kterém se Domové ocitli na nejnižší úrovni, zatímco Árijci, coby dobyvatelé, obsadili kasty nejvyšší. Oficiálně bylo zavedeno označení Rom na celosvětovém kongresu Cikánů – Romů roku 1971. Z pohledu romského etnika je však každý Rom Cikánem, ale ne každý Cikán se cítí být Romem.

Na to kdo je Rom se dá nahlížet z více hledisek. Z hlediska etnické identity je Rom ten, kdo se považuje za příslušníka romského etnika a hlásí se k tomu. Etnická či národní identita je výsledkem výchovného, osvětového a politického působení. V případě Romů je jejich skupinová identita odvozována od rodové příslušnosti, nikoli od členství v etnické skupině.

¹ Stewart M.: *Čas Cikánů*; strana 6, citováno podle Maurice Blocha; přeložila Prudká S.; 1. vydání; Brno; Barrister & Princípál; 2005; 280 stran; ISBN 80-7364-017-1

² Holub J., Lyer S.: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*; 2. vydání; Praha; Státní pedagogické nakladatelství Praha; 1992; 483 stran; ISBN 80-04-23715-0

³ Topí Pigula: *Odkud přišli do Čech Cikáni*; Geografický magazín Koktejl; 12/2005/XIV. ročník; czech press group a.s.; 2005; strana 40-49; ISSN 1210-4353

Z hlediska fyzické charakteristiky je Rom ten, kdo má charakteristické fyziologické znaky. Mezi ty patří například barva pleti, vlasů, očí.

Dále je tu kritérium kultury. Rom je tedy ten, kdo sdílí tradiční romskou kulturu. To znamená, že je to osobnost, mající jiný způsob myšlení, jiný hodnotový systém jiné životní strategie a odlišné hodnoty a normy řídící život člověka, než má majoritní společnost. Rom se odlišuje ne svým vzhledem, ale způsobem řešení problémů, naprosto jiným žebříčkem hodnot a rozdílnou sociální organizací. Dalo by se říci, že romská psychika je v některých aspektech odlišná od psychiky neromské.

Každého z nás ovlivňuje také naše genetická dispozice a prostředí. Z výzkumů genetického kódu Romů se dá usuzovat, že základní populace jejich předků se vytvořila patrně před 32 až 40 generacemi. Pokud bychom se na Romy podívaly z hlediska sociobiologického, patří etnicky k europoidní rase. Díky jejich evoluční historii však u nich proběhla selekce genů, které jsou typičtější pro negroidy, způsobily to pravděpodobně klimatické podmínky jejich původní vlasti.⁴ Bohaté přírodní podmínky nenutily vynakládat mnoho sil k přežití, zároveň vlhko, velké množství hmyzu a prudké změny klimatu neumožňují vytváření hmotných statků, nevedly k potřebě plánování, způsobovaly spíše jeho nemožnost. Nikdy nedosáhli jako skupina výraznějších socioekonomických úspěchů. Úspěšní jedinci asimilovali a tím ochuzovali romský genofond.

„Identita a fyziologické znaky se vzájemně nepřekrývají, někdy se dokonce vylučují. Lidé vypadající jako Romové mohou být nositeli jakékoli kultury. Kultura se získává výhradně učením, nikoli geneticky.“⁵ Přetrvávání kulturní odlišnosti není způsobena pouze existencí cizích kořenů, je dána způsobem života, jakým Romové v nové společnosti žili.

⁴ Bakalář P.: *Psychologie Romů*; strana 17; Votobia Praha; Praha 2004; 179 stran; ISBN 80-7220-180-8

⁵ Urban K.: *Policie v multikulturní společnosti*; strana 10; příloha časopisu *Policista* 4/2006; 1. vydání; Ministerstvo vnitra České republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

1.2. Příchod Romů do Evropy

Romové pocházejí z Indie, kde náleželi převážně k původnímu obyvatelstvu. V rámci indického kastovního systému patřili mezi nejnižší vrstvu společnosti, takzvané nedotknutelné. Díky kočovnému způsobu života nalézali odbyt pro své výrobky. Jejich doménou bylo kovářství. Vynikali také ve schopnosti bavit své okolí hudbou, tancem a různými kejklemi. V obdobích nouze si vypomáhali žebrotou.

Odchod z Indie byl pravděpodobně způsoben nutností hledat novou obživu, neboť jako příslušníci nižších kast se zde měli nejhůře. Neodešli najednou, nýbrž v několika vlnách. Lepší život však nacházeli jen stěží. Jejich putování v podstatě skončilo až ve 20. století a i v současné době jsou země, kde kočují dodnes.

Jejich stopy můžeme nalézt v Persii, Arménii, Sýrii a v dalších částech Blízkého a Středního východu. V Egyptě se vyskytli již tisíc let před Kristem. Nejvíce z nich putovalo do Evropy. První, nevelká skupina přišla přes Egypt a severoafrické pobřeží do Španělska. To bylo okolo roku 900. Před rokem 1000 přišla další vlna přes Turecko. Dokladem jejich putování různými kouty světa je jejich jazyk. V romštině můžeme nalézt slova mající původ ze třinácti jazyků. Objevíme zde výrazy pocházející z území dnešního Íránu, Řecka a balkánských národů. Na Balkáně také mnozí z nich našli svůj nový domov.

Středověká Evropa přivítala Romy nejdříve poměrně vlídně. První zmínky o Romech na našem území pocházejí z doby okolo roku 1400, kdy se Romové pohybovali po střední Evropě v poměrně velkých skupinách. V roce 1422 získali v té době list českého krále a německého císaře Zikmunda, ukládající jim povinnost 7 let putovat jako kající evropskými zeměmi, za to jim byla přislíbena ochrana, pomoc a almužny. V té době se věřilo, že se Romové jako národ provinili tím, že se odklonili od křesťanské víry a snaží se dosáhnout odpuštění.

Bohužel již v této době jejich asociální chování a magické praktiky, vkládané jako bezbožnost, vyvolávaly u okolí averzi. Častokrát byli v nejrůznějších provoláních označeni za šejdíře, falešné poustevníky a zloděje, před kterými je třeba mít se na pozoru. Jejich parazitní chování se stávalo čím dál tím méně únosné. Společnost je sice považovala za skvělé baviče, nikdo jim však nebyl ochoten poskytnout zásadní pomoc a proto včlenění do majoritní společnosti bylo

přinejmenším velmi problematické a tak častěji než vstřícností postihovala Romy nejrůznějšími omezeními a zákazy. Například v roce 1418 se u Bernu utábořila skupina zhruba 200 Romů. Pobývali delší dobu a svým jednáním si zneprátelili místní občany natolik, že si tito vynutili zákaz jejich pobytu. Dokonce o 53 let později vyhlásil Lucernský sněm na území dnešního Švýcarska zákaz Romy ubytovávat, či jen jim poskytnou přístřeší.

I církev záhy prohlédla falešné kajícíky a v roce 1427 byli pařížským biskupem exkomunikováni z církve. Čekal je osud štvanců. Často byli využíváni k nuceným pracím, vypovídání ze země, zabíjení. Jejich děti byly dávány na výchovu do neromských rodin.

Počátkem 16. století, byl započat proces jejich pronásledování, který vyvrcholil v 18. století. Důvodem ke změně postavení Romů byly turecké výboje. Jedním z důvodů perzekucí bylo podezření, že Romové působí jako turečtí špehové a navíc zakládají požáry ve městech. V červenci 1504 označil francouzský král Ludvík XII. v listu královskému správci Cikány jako „egyptské vagabundy“ a nařídil je vyhostit a to i v případě, že budou mít u sebe ochranné glejty. Postupně se vytvářel jakýsi bludný kruh. O kočovné Romy nikdo nestál, oni se kočováním a krádežemi dopouštěli dalších a dalších zločinů, které byly nezdědka trestané na hrdle.

V Anglii v roce 1569 byla veškerá hrabství a všichni soudci vyzváni k důslednému pátrání po Cikánech a tulácích, neboť dle veřejného mínění přispívali k všeobecnému neklidu. Toto vyvrcholilo v roce 1577 oběšením několika osob obviněných ze zločinného spolčování s Egyptany a z napodobování jejich způsobu života, jazyka i chování.

1.3. Romové v českých zemích

České a moravské obyvatelstvo bylo z počátku k Romům pravděpodobně vlídnější, neboť sem často utíkali z okolních zemí. První zmínky o Romech můžeme nalézt v popravčí knize pánů z Rožmberka, není však zcela zřejmé, zda označení Cikán není pouhou přezdívkou pro lapku. Historické prameny mnoha evropských států dokumentují pohyb velké, několikasetčlenné skupiny Cikánů po České kotlině roku 1416. Tato skutečnost je také zmíněna v díle Františka Palackého Staří letopisové čeští: „Také toho léta vláčeli se cikáni po české zemi a lidí mámili.“⁶. Některé rodiny zabývající se kovářstvím a hudebnictvím se zde usadily.

Moravské zemské sněmy, však v roce 1538 vydaly nařízení o „výhostu“ Romů ze země.⁷ Český král Ferdinand I. nařídil ve svých mandátech z let 1545 a 1549 vyhoštění Romů ze země a odevzdání všech zbraní, které vlastnili. Jednotlivá nařízení a mandáty byly vcelku neúčinné, vzhledem k tomu, že Romové neměli kam odejít, protože v sousedních německých zemích platila obdobná nařízení. Místní obyvatelé zřejmě v některých případech brali právo do vlastních rukou, protože v roce 1556 vydal Ferdinand I. mandát, ve kterém zakazoval topení romských žen a dětí a přikazoval jejich využití k práci. Říšskoněmecký císař, český a uherský král Leopold I. je vypověděl v roce 1688 ze svého území a roku 1697 je prohlásila psance.

S počátkem 18. století je zřetelná především snaha státní moci po trestání Romů „legálními“ tj. státně mocenskými prostředky. Svědectvím o tom je např. patent z roku 1710. Na hranicích českých zemí jsou na počátku 18. století instalovány varovné tabule s vyobrazením trestů pro „do Čech se vluzující Cikány“. Romové byli trestáni za „cikánskou chůzi“, bez ohledu na to, zda se dopustili nějakého dalšího přestupku.

Celkem bylo v letech 1694 - 1763 uskutečněno v českých zemích celkem 527 těchto procesů, ve kterých bylo standardním trestem pro muže oběšení a pro ženy uřezání ucha a vymrskání kolem pranýře spojené s deportací na zemské hranice.

⁶ Palacký F.: *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*; svazek druhý; strana 41; Praha; vydal s poznámkami Jaroslav Charvát a slovníčkem opatřil František Krčma, nakladatel L.Mazáč v Praze; 1941; 470 stran

⁷ Topí Pigula: *Odkud přišli do Čech Cikáni*; Geografický magazín Koktejl; 12/2005/XIV. ročník; czech press group a.s.; 2005; strana 40-49; ISSN 1210-4353

Při druhém dopadení byly na hrdle trestány i ženy. Od 40. let 18. století byl jako trest ukládány nucené práce na stavbě pevností. Děti byly odebírány a dávány na výchovu do poddanských rodin. Většina z těchto procesů se uskutečnila v Čechách. Na Moravě byla situace pro Romy příznivější

Drastické tresty se ukázaly jako kontraproduktivní, protože Romy kriminalizovali, bez jakékoliv alternativy. Dochované výsledky dopadených Romů ukazují, že mnoho z nich se narodilo v Českém království a tuto zemi považovali za svůj domov. Navíc pronásledování zintenzívnilo pohyb romských skupin, které se postavením mimo zákon staly prakticky nekontrolovatelné.

Na některých panstvích, zejména na církevních statcích, však začalo docházet k prvním pokusům začlenit je do společnosti. Bylo jim dovoleno, aby především jako kováři kočovali a tak mohli nabízet výsledky své práce tam, kde byl odbyt. Jakýmsi zlomem byl zákon z roku 1761, vydaný Marií Terezií, který začínal uplatňovat asimilační politiku. Romové se měli usadit, pracovat v zemědělství, jejich oděv se neměl odlišovat od oděvu ostatních, měli nevolnické povinnosti vůči vrchnosti a náboženské povinnosti vůči církvi. Pod trestem 25 ran holí se jim zakazovalo mluvit romsky. Také si nesměli ponechat svá „bezbožná“ cikánská jména. A tak byli Romové nuceni přijmout bydžovská jména a příjmení a pod těmi se nechat zapsat do matrik. Úmyslně byli rozptylováni tak, aby v každé vsi byla pouze jedna romská rodina. Byla jim nabídnuta půda, dobytek a nářadí. Nadále jim však, v případě, že se nechtěli podřídit, byly odebírány děti k převýchově.

Nepříliš úspěšný byl dekret, vydaný také Marií Terezií, který se snažil zavést nové pojmenování pro Cikány – „Új magyar“ – Noví Maďaři. Toto označení se však neujalo. Velkým zásahem do rodových Romských zvyklostí byl dekret z roku 1767 rušící pravomoc vojvodů spravovat záležitosti svých Cikánů. Dále následoval vysoce kontroverzní dekret z roku 1773, pojednávající o sňatcích mezi Cikány a gadži. Podle tohoto dekretu, pokud by Cikán chtěl uzavřít sňatek s neromskou ženou, musel nejdříve prokázat, že ji a její děti uživí. V případě sňatku ženy romského původu s gadžem, musela prokázat svoji zběhlost v zásadách katolického učení a dále, že vede spořádanou domácnost.

Smutným dokladem vztahu většinové společnosti k Romům se stal v roce 1782 tzv. Hontianský proces na území Slovenska. V tomto procesu bylo na 170 Romů obviněno z kanibalismu. Na 40 z nich bylo skutečně popraveno a dalším zachránila život pouze skutečnost, že se jejich domnělé oběti objevily živé a zdravé.

Dochází k prudkému rozvoji průmyslu. Romové živící se prodejem vlastních kovářských, kotlářských a jiných podomácky vyráběných předmětů, přicházejí o zdroj obživy. Část z nich se stále uplatňuje jako koňští handlíři, hudebníci, prodávají nepálené cihly, drátují hrnce. Industriální společnost je však stále víc směřuje k pochybným zdrojům obživy jako je hádání z ruky a karet, žebrota, krádeže. „Z únosných kočovníků se postupně stávali – bez vlastní viny – nežádoucí a obtížní tuláci.“⁸

S měnícími se potřebami společnosti dochází také k rozvoji sociální politiky. Monoteistické církve začaly prosazovat sociální politiku jako první výzvami k filantropii, po ní následovala šlechta mezi jejíž povinností patřilo starat se o své poddané. Zrušení nevolnictví roku 1781 způsobilo, že řada poddaných odešla ze služeb šlechty. Péči o chudé pak vykonávaly obce. Podle říšského zákona číslo 18/1862 se prosazovala zásada, že veřejná chudinská péče má být spjata s domovskou obcí a s domovským právem. Tím se stala chudinská správa částí veřejné obecní správy. Rakouská vláda začala Romy trestně stíhat pro tuláctví a vraceli je do domovských obcí.

1.4. Období první Československé republiky a II. světové války

Na rakouskou sociální politiku vůči Romům navázaly i úřady první Československé republiky a v roce 1927 byl vydán zákon číslo 117 Sb., o potulných Cikánech. Tento zákon byl přes demokratický charakter první Československé republiky velmi tvrdý. Cikáni jsou v tomto zákoně definováni v ustanovení § 1 takto: „Za potulné cikány podle tohoto zákona pokládají se cikáni z místa na místo se toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří po cikánsku žijí, a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku - hlavně v zimě - stálé bydliště.“⁹

⁸ Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 18; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

⁹ Zákon č. 117 / 14.července 1927 Sb., Zákon o potulných cikánech

Zajímavé je i znění druhého odstavce § 2 zákona číslo 117/1927 Sb., v němž se uvádí povinnost Cikánů dostavit se k soupisu a uvést při této příležitosti nejen „...správná osobní data (přezdívky) svá i osob, s nimiž se potulují.“¹⁰, neboť přezdívka má pro Romy z psychologického hlediska zvláštní význam. Cikánům starším 14 let byla vydávána takzvaná „legitimace cikánská“, která obsahovala nejen osobní data, ale různá omezení či údaje o policejním dohledu.

Ke kočování museli mít zvláštní povolení a bylo jim umožněno pouze kočování v rodinách. V „listě kočovnickém“ bylo zapsáno pro jaké osoby platí, kolik a jaká vozidla nebo zvířata s sebou mohou vzít. Mohl zde být předepsán i směr a jiná omezení, druh cesty, území kde je kočování povoleno.

Poměrně diskriminujícím se mi jeví i znění § 11 zákona číslo 117/1927 Sb., ve kterém se v prvním odstavci říká: „Potulní cikáni mohou býti kdykoli podrobeni k rozkazu politického úřadu I. Stolice, v případech nutných k rozkazu obecního starosty, lékařské prohlídce a všem opatřením nebo obmezením, jichž je třeba v zájmu zdraví jejich nebo zdravotnictví veřejného (tak např. očkování, desinfekce, ostříhání, izolace, nucené dodání do léčebných ústavů atd.).“¹¹ Odstavec druhý § 11 zákona číslo 117/1927 Sb.: „Vhodná opatření mohou být vykonána i na jejich movitém majetku a zvířatech.“¹² Zároveň tento zákon zakazoval Romům vlastnit zbraně.

Jedním z důvodů vydání tohoto zákona (číslo 117/1927 Sb.) byla v současnosti méně známá skutečnost, že na území tehdejší republiky působilo několik romských zločineckých skupin, které přepadaly, olupovaly a terorizovaly obyvatele samot. „Romové byly de facto občany druhého řádu, a to i za první Československé republiky. Příčinou i následkem toho bylo velmi omezené vzdělání, nízká civilizační úroveň včetně špatné hygieny, nekvalitní výživa a zdravotní péče atd.“¹³

Období druhé světové války bylo pro Romy tragické. Během nacistického holocaustu zahynulo téměř pět tisíc Romů pocházejících z českých zemí. Přežilo jen asi tisíc. Jiný osud měli za války slovenští Romové. Na Slovensku žili Romové

10 Zákon č. 117 / 14. července 1927 Sb., Zákon o potulných cikánech

11 Zákon č. 117 / 14. července 1927 Sb., Zákon o potulných cikánech

12 Zákon č. 117 / 14. července 1927 Sb., Zákon o potulných cikánech

13 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 18; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

posledních 300 let pře válkou v podstatě usedlým způsobem života. Měli vlastní osady, které přes svoji chudobu a charakter ghetta, byly přeci jen svobodné, spravované pouze vnitřní samosprávou. Provozovali tradiční řemesla levněji než gadžové, také jako hudebníci neměli konkurenci, také míra jejich kriminality byla zanedbatelná. Jejich soužití s neromy bylo více méně nekonfliktní.

Za války byli Romové ze svých osad vystěhováni, jejich život byl velmi bídný, nicméně převážná většina jich přežila. Dokonce část slovenských Romů byla zapojena do protifašistického odboje. Po válce se však jejich život nevrátil do původních kolejí. Na Slovensku se u moci u velké části udrželi nacionalisté. To pro slovenské Romy znamenalo pokračování útrap. Byly jim odpírány potravinové lístky, protože byli, byť ne z vlastní viny, bez práce. Byl vydán zákaz pro soukromé sedláky Romy zaměstnávat, zároveň byla postihována žebrota. A tak část slovenských Romů řešila tuto situaci odchodem do českých zemí.

1.5. Období po roce 1945

Únor 1948 přinesl zpočátku Romům pozitiva. Byl zrušen výše zmíněný zákon z roku 1927. Romové tak sice byli zrovnoprávněni s ostatními občany Československé republiky, ale zároveň se předpokládala jejich úplná asimilace, tj. přizpůsobení se většinové společnosti. Docházelo k pokusům zlepšit jejich životní podmínky (například povinné preventivní zdravotní programy, sociální péče, kulturně výchovná práce, dobré platy za nekvalifikovanou práci). Tyto projekty však byly vytvořeny bez znalosti romské mentality, tradic a sociálně-ekonomické reality. Vynaložené úsilí tak nepřineslo adekvátní výsledky dokonce byla vážně ohrožena identita (svěbytnost) Romů. Komunistický režim nehodlal trpět tradiční život a vlastní specifika romské menšiny.

Vzhledem k tomu, že v českých zemích bylo více volných míst a bytů, dochází nadále k odchodu Romů ze Slovenska do Čech, především do vylidněného pohraničí. Na Slovensko za Romy jezdili v té době náboráři a docházelo i k případům nucenému stěhování. V Čechách v této době v podstatě neexistoval rasistický odpor, Romové zde byli přijímáni více méně přátelsky. Bohužel právě v této době vzniká jedna z příčin vzájemného nepochopení.

„Pohraničí, do kterého Romové zpočátku hlavně přicházeli, nebylo ovšem prostředím, které by jim usnadnilo integraci, tamní chaotické poměry vedly k jejich demoralizaci, spíše než ke spořádanému občanskému začlenění. Je však třeba vidět, že celá země byla tehdy nehostinnou „půdou k zakořenění“. Přistěhovalci by byli nutně potřebovali kontakt s českou kulturou, s různorodými dobrovolnými organizacemi, které by jim vycházeli vstříc, s kvalifikovanou a demokraticky fungující státní správou a samosprávou atd. Nutně potřebovali prostředí podporující iniciativu a vyžadující odpovědnost, prostředí, kde vládne právo a spravedlnost.

Není třeba rozvádět, že komunistické čtyřicetiletí bylo negací toho všeho. Falešná ideologie a život ve lži, to byla tvrdá lekce, kterou Romové na našem území dostali. Osudná byla i otázka koncepce řešení „cikánské otázky“, která byla pojata – stejně jako v celém východním bloku – pouze jako otázka sociální. Romové jako národ měli postupně splynout s českou a slovenskou většinou, tedy v podstatě zmizet.“¹⁴

Padesátá léta přinesla nikde nevyhlášenou, zato důslednou strategii celkového přístupu k romské menšině. Dalo by se říci, že se jednalo se o strategii „cukru a biče“. Na straně jedné nebyla uznána romská národnost, bylo jim upřeno právo na svébytnost kultury a životního stylu. Na straně druhé jim bylo zaručeno právo na práci (a to relativně dobře placenou, neboť v této době byla nekvalifikovaná práce, kterou Romové většinou vykonávali, placena lépe než práce lékařů či učitelů) a poměrně slušné bydlení (ani zde nebyl brán ohled na romskou mentalitu, původně tradiční způsob bydlení v osadách, ani na existenci různých skupin Romů a na někdy až nepřátelské vztahy mezi těmito skupinami). Stát také podporoval vzdělání Romů a to nejen na základní, ale i na středoškolské a vysokoškolské úrovni. Přes to všechno se neustále zvyšoval kontrast mezi sociokulturní úrovní Romů a většinového obyvatelstva. Kriminalita Romů se zvyšovala a již v této době tvořili Romové podstatnou část trestanců v československých vězeních. Averse majoritní společnosti vůči Romům sílí.

¹⁴ Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 27; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

Také komunisté se snažili o potlačení kočovného způsobu života Romů. Vydali zákon číslo 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob.¹⁵ V ustanovení § 3 tohoto zákona se poměrně jasně vyhrožuje tomu, kdo odmítne pomoc národních výborů a setrvá v kočovném způsobu života, trestem odnětí svobody na šest měsíců až tři léta. Tento zákon, postihující především olašské Romy, byl zrušen až roku 1998. I tento zákon můžeme přiřadit k příčinám nedůvěry a pocitu ponížení Romů. V zákoně bylo totiž mimo jiné zakotvena povinnost žádat povolení nejen při stěhování za prací, ale také při stěhování souvisejícím se sňatkem.¹⁶

V průběhu šedesátých let se dařilo dále zlepšovat životní podmínky Romů, ale pokračovala také likvidace romské identity. Násilná asimilace Romů vedla k rozpadu tradiční vazeb a hodnot uvnitř romské komunity. Důsledkem byla mimo jiné i rostoucí kriminalita příslušníků romské komunity.

Pražské jaro 1968 probudilo Romy z jejich dosavadní apatie. Vznikla i první samostatná politická romská reprezentace: Svaz Cikánů – Romů v Čechách a na Slovensku, bojující nejen za uznání romské národnosti a rozvoj romské kultury, ale také proti narůstajícímu rasizmu. Tyto organizace však měly velmi omezený politický prostor, působily spíše jako organizace společenské a byly po nástupu normalizace v roce 1973 zrušeny.

Díky tomu, že se Romové projeví jako skutečný politický subjekt, opouští stát v této době asimilační koncept a politiku rozptylu. Začíná se mluvit o integraci. Tato nová státní politika byla založena na předpokladu, že si Romové uchovají alespoň některá etnická specifika. Výraznějšího začlenění Romů do společnosti pak mělo být dosaženo cestou materiálních a sociálních výhod. „Směřování ke skutečné integraci by ovšem bylo vyžadovalo demokratické poměry. V podmínkách totality nebylo možno přijmout Romy jako skutečné partnery při řešení romské otázky. O všem se muselo rozhodovat shora. Výsledkem bylo faktické pokračování v politice asimilace.“¹⁷ Charta 77 označila Romy za nejbezprávnější skupinu obyvatelstva v Československu.

15 Zákon číslo 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob

16 Zákon číslo 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob

17 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 30; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

V osmdesátých letech se zformovala skupina Romů, která spolu s romisty začala poměrně úspěšně uplatňovat menšinová práva. Začíná se prosazovat i romská kultura.

Po roce 1989 dochází k radikálním změnám ve společnosti. Získaná svoboda přinesla mimo jiné s sebou také jakousi bezhlavou revoltu proti všemu, co připomínalo jakýkoli řád. Nově získanou svobodu dokázali využít především silní, pohotoví a bezohlední jedinci. „Individuální svoboda byla jakožto nejvyšší hodnota postavena nad zodpovědnost, trh nad morálku, ekonomika nad právo.“¹⁸ Romům však tato doba přinesla možnost mluvit vlastním jazykem a pěstovat svou národní kulturu. Znovu se vytváří politická uskupení Romů, Romové však zatím ještě nedokážou nové možnosti plně využít. Přes novou společenskou realitou nově se nabízející relativně široké možnosti, se jejich situace očividně zhoršuje.

Sociální politika „rozmazlování“ Romů skončila ze dne na den. Stát se o ně přestal starat, ale ani oni se již o sebe a své rodiny často postarat nedokážou, neboť doba, kdy spoléhali na sociální dávky, byla příliš dlouhá a pohodlná. „Systém sociálních podpor mnohdy vedl k zafixování nesamostatnosti a závislosti na státu, která přetrvává dodnes.“¹⁹ Pochopitelně se tím také komplikovali vztahy Romů s ostatními společenskými vrstvami, jimž se podobné podpory ze strany státu nedostávalo.

Tristní dopad měl na Romy zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství. Velká část Romů se stala cizinci, byť se na území České republiky narodila.

Dá se říci, že celospolečenské změny po roce 1989 mají na romskou menšinu dvojitý dopad. Mezi pozitiva patří uznání Romů národnostní menšinou, základní práva všech občanů (tedy i Romů) jsou garantovány Ústavou, vznikla právní norma upravující postavení menšin, vznikla Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity, byla založena romská občanská sdružení a politické strany, dochází k vytváření romské elity.

18 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 31; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

19 Vágnerová M.: Psychopatologie pro pomáhající profese; strana 675; vydání 3. rozšířené; Portál, Praha 2004; 870 stran; ISBN 80-7178-802-3

Oproti tomu se výrazně zhoršilo ekonomické a politické postavení Romů, došlo k prohloubení sociálních nerovností ve společnosti, stále se zmenšující možnost Romů uspět na pracovním trhu jako nekvalifikovaná pracovní síla (problémem jsou přistěhovalci), s tím souvisí častá ztráta zaměstnání a závislost na systému státní sociální podpory. Mezi negativní dopad se dá počítat i to, že neplacení nájemného má, na rozdíl od doby totality, za následek vystěhování celých rodin do holobytů a vznik sociálně vyloučených komunit. Mezi samotnými Romy také dochází k rozšíření lichvy, tzv. úžernictví.²⁰

Historie Romů je ve znamení putování, nebezpečí, útlaku a nepochopení, které mělo za následek vznik některých jejich protizákonných návyků. Rozvíjí se tak jakoby nekonečná spirála, neboť tyto návyky následně vyvolávají v části majoritní společnosti rasistické smýšlení. Romové se zároveň během své cestovní anabáze naučili velmi dobře využívat (nebo snad zneužívat?) vše, co jim kdo nabídl, případně vše, co se naskytlo. Sociální systémy současnosti nabízejí poměrně hodně. Pro Romy je velmi výstižné, že valná část z nich, neváhá tyto systémy zneužít.

2. Romská národní identita

2.1. Identita

Identita, totožnost, je označení určité celostní kvality duševního a duchovního života, uvědomění si a přijmutí sebe sama. Jedinec se může identifikovat různým způsobem. Je možné cítit se součástí určitého národa (národní identita), mohu se identifikovat jako člen určitého náboženského uskupení, jako člen politické strany, rodiny apod..

Čím vyšší kvalitu mají jednotlivé identity, tím silnější je osobní identita jedince. Pokud si však jedinec z nějakého důvodu neváží celku (národa) ke kterému patří, dokonce se za tuto skutečnost stydí, může mu předmětná identita osobně škodit, může rozvracet jeho osobnost. Jedinec má následkem toho snahu potlačovat

20 Urban K.: Policie v multikulturní společnosti; příloha časopisu Policista 4/2006; strana 11;1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

svoji odlišnost. Pokud však má být určitá skupina zachována, je třeba, aby navenek vydávala signály odlišnosti, neboť jinak splyne se svým okolím, v podstatě zanikne.

Identita se v průběhu života jednice mění a vyvíjí v souvislosti s tím, jak se mění naše okolí, jak se mění ti s nimiž se identifikujeme, ale i ti, vůči nimž se vymezujeme. Romský národ v současné době ztrácí své pozitivní charakteristiky jež tolik obdivují naši romisté (citová spontánnost, schopnost se bezstarostně radovat, solidárnost s příslušníky vlastní rodiny, laskavost k dětem, řemeslná zručnost, přísná sexuální morálka), v důsledku toho se do popředí dostávají negativní rysy romské identity (krádeže, nevzdělanost, nespolehlivost, využívání sociálních výhod). Dochází k tomu mimo jiné jakýmsi mechanismem zpevňování představ majoritní většiny. Gadžovská většina má o Romech určitý negativní obraz, který je Romům neustále prezentován. (Gadžo je romské označení pro někoho, kde není Romem, ale s kým se je třeba nějakým způsobem vycházet. Je to někdo, kdo může být Romům prospěšný a zároveň je třeba mít se před ním na pozoru.)

Romové se s výše uvedenou skutečností vyrovnávají tak, že se s ní postupně identifikují. Je třeba pomoci Romům najít zpátky cestu k sobě samým, posílit jejich sebeúctu. Jenom tak nebude v budoucnosti společnost ochuzena o zvláštnosti jejich svébytné kultury.

Chceme-li lépe porozumět chování Romů, měli bychom se seznámit s jejich kulturou a s některými zvláštnostmi jejich sociálních zvyklostí. „Ačkoli dějiny znovu a znovu argumentují nečekaně děsivými úkazy proti naději, že vůbec kdy dojde k porozumění mezi lidmi různých národností, ras a kultur, přece jen chceme věřit, že k tomu dojde. Totiž nedojde. Ne samo od sebe. Teprve až každý člověk pochopí, že sám musí dělat něco pro to, aby tomu druhému porozuměl. Není čistšího zdroje radosti a naděje než pochopení, že za různými tvary je ukryta jednota, že zdánlivě nesrozumitelné odlišnosti vyvěrají z jedné podstaty. Každá etnická pospolitost má svou specifickou komunikační symboliku – jazyk a kulturní

zvyklosti – kterou po generace vyvíjí, pozměňuje, doplňuje, tříbí proto, aby se její příslušníci mezi sebou vzájemně dorozuměli.²¹

Výraz kultura vychází z latinského slova „cultivare“ – obdělávat, pěstovat, zúrodnovat. Člověk se rodí ničím a nikým neovlivněn, jako čistý nepopsaný list. Během svého života se je postupně učí od svého okolí jazyku, gestům, stereotypům chování. Z osvojeného se stává zvyk. Zvyk je v životě jedince velmi důležitý, má však i své stinné stránky. Jedna z nich se dá vyjádřit příslovím „Zvyk je železná košile“. Svléci tuto košili je nejen obtížné, ale zároveň to nastoluje otázku, zda bez této košile nebudu příliš zranitelná.

Vzhledem k tomu, že každé společenství má svoji kulturu, je zároveň touto kulturou, svými kulturními stereotypy omezen. Jak říká romské přísloví: “Sako peskero ašarel“ (Každý chválí své).²² Pokud si tedy „svléknu svoji košili“, mohu stát před otázkou: Mám přijmout zvyky toho druhého? A jsou snad zvyky druhých stejně dobré, či snad lepší než ty moje?

Naše neochota akceptovat něco odlišného je způsobena naším strachem o vlastní „já“, je to lenost vynaložit úsilí a pokusit se porozumět tomu druhému. Je daleko jednodušší „žít po svém“, nic nového si nepřipouštět. Jednodušší je dokonce místo pochopení odrazit odlišnost agresí. Vědomí vlastní identity by však mělo být spojeno s tolerancí identity druhého.

2.2. Archetypy romské mentality

Identita znamená mimo jiné odlišnost. A Romové jsou odlišní. Co dělá z Romů takovou „hrozbu“ pro majoritní společnost? Romská psychika se v mnoha aspektech různí od psychiky neromů, je to způsobeno rozdílnou mentalitou, odlišným hodnotovým systémem a rozdílně nastavenými obrannými mechanismy. Tato odlišnost se velmi zřetelně projevuje v běžném chování.

Romskou identitu tvoří tzv. romipen. Je to jakýsi nepsaný zákon, soubor hodnot uznávaný všemi skupinami Romů. Velmi důležité místo v něm má tzv. čačipen,

21 Hübschmannová M.: Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit; strana 7; 3. nezměněné vydání; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc; 1998; 129 stran; ISBN 80-7076-905-0

22 Hübschmannová M.: Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit; strana 8; 3. nezměněné vydání; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc; 1998; 129 stran; ISBN 80-7076-905-0

což je pravda, právo, spravedlnost, skutečnost. Jejich vnímání spravedlnosti se odlišuje od neromského. Například Romové nečekají, že se zapůjčená věc musí vrátit. Neboť romské slovo - výraz „de man“ neznamená pouze půjčit ale také dát. Zároveň vzhledem k jejich silné pospolitosti, je nepřírozené, aby jeden měl více než ostatní.

Vnímání času se u Romů omezuje pouze na aktuálně prožívanou přítomnost. Souvisí to s dřívějším způsobem života, který je nevedl k vytváření vědomí prostorové zakotvenosti a myšlenkové abstrakce. Vzhledem k nejisté budoucnosti měl kočovník, později společenský štvanec, pouze jeden cíl – přežít. Pohled do budoucna jakékoliv plánování bylo potlačeno. Projevuje se to například sníženou schopností popsat jakoukoliv časovou posloupnost. Rubem orientace na přítomnost a spontánnost je chronický nedostatek disciplíny, spolehlivosti a vytrvalosti.

Se zaměřením na přítomnost souvisí jeden ze základních rysů romské mentality - tendence okamžitého uspokojení potřeb. Tato vlastnost je v neromské populaci typická pro nedospělé jedince, s psychickým dozráváním se však dostavuje schopnost odložit toto uspokojení na pozdější dobu. Romové však jednoznačně preferují okamžité uspokojení a silný prožitek i za cenu vědomých osobních ztrát v budoucnosti. Zároveň mnohdy nedokáží odlišit svá osobní přání od reality. Dochází u nich k velmi silné identifikaci s vlastní představou, kterou povyšují na realitu. Z tohoto vyplývá jejich neochota uvěřit čemukoliv, s čím se vnitřně neztotožnili.

Odlišný je i způsob sociální komunikace. Mají vysoce rozvinutý smysl pro nonverbální způsob komunikace, pro empatii. Jsou mistry v dorozumívání pomocí obličejové mimiky, gestiky, haptiky, posturologie, kineziologie (čehož vždy využívali při hádání z ruky a z karet).²³

Jsou jim naprosto cizí jakékoliv individualistické projevy. Romové mají vysoce vyvinutý smysl pro skupinovou kohezi. Jsou zvyklí být neustále pospolu, společně probírat různé záležitosti a rozhodovat. Osobní ambice, snaha o vyniknutí mimo rámec rodiny je chápán jako odcizení se od romství a může vést k vyloučení

23 Bakalář P.: Psychologie Romů; strana 76; Votobia Praha; Praha 2004; 179 stran; ISBN 80-7220-180-8

z komunity. S kohezí souvisí i návyk a potřeba tělesné blízkosti. Proto Romům nevádí spát namačkání v jedné místnosti. Naopak romské děti trpí frustrací, pokud navštěvují školku či pokud jsou v dětském táboře a jsou nuceni spát odděleně. Dotek Romy spojuje, dává jim pocit bezpečí.

Výrazným rysem romské populace je vědomí křivdy a podezřívavost. Snad i proto, že za základní emoci Romů můžeme považovat strach. Pokud si však uvědomíme jejich historii, je tento jejich pocit pochopitelný. Bohužel ústí do jakési dobrovolné sociální separace společenská rezignace, zahořklosti, hostility a odmítání i dobře míněné pomoci. Neboť v jejich mysli existuje oficiální viník povýšený do pozice nepřítel – gadžo. Dokonce i jejich arogance a agrese má většinou v pozadí strach. Rom je stále ve střehu, připraven na útěk, případně na útok.

V hodnotovém žebříčku Romů má velmi velký význam svobodný způsob života a vše co tento způsob života podporuje. Důležitá je také rodina. Romové dodržují složité rodové zvyky a pravidla, byť pro daného jedince nemusí být v danou chvíli výhodné. Díky tomu u nich nedochází v období dospívání, tak jako v naší společnosti, k extrémním vyhocením konfliktů mezi generacemi (toto můžeme pozorovat i v muslimské společnosti). Svůj podíl na tom může mít i velmi vřelý vztah k dětem a odlišný způsob jejich výchovy, neboť Romové nejsou zvyklí své děti ve větší míře omezovat a trestat.

Zároveň je u nich velmi zřetelná vazba na minulost a přirozená úcta ke starší generaci. Jinou hodnotu mají pro ně peníze. Jako by jim chyběla schopnost racionálně zacházet s finančními prostředky a tak se střídají dny hojnosti se dny naprosté nouze. Charakteristická je i ochota dělit se. Není zvykem peníze shromažďovat, slouží k okamžitému dosažení uspokojení potřeb. V současné době se však díky tomu rozmáhá lichvářství, tzv. úžernictví. Úroky často bývají vyšší než 100 %, čímž se vytváří velmi silná závislost dlužníků na věřiteli.²⁴

Velice výrazným romským rysem je jejich silná emocionalita a prudký temperament. Romové vše silně prožívají, rychle vzplanou, hádají se, pokřikují

24 Urban K.: Policie v multikulturní společnosti; příloha časopisu Policista 4/2006; strana 12;1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

a vzápětí je vše v nejlepším pořádku. Jejich city mají neobvyklou hloubku ale poměrně krátkou dobu trvání. Často se objevuje i agresivita vůči věcem. Sklon k afektu však také souvisí se sklonem k depresím. Vyznačují se také poměrně nízkou hladinou zodpovědnosti ke svému okolí, lhostejností a přezíráním neromského chování.

Rozšířeným oprávněným přesvědčením členů majoritní společnosti o Romech je, že často lžou. Lež vůči gadžům je běžná a často její užití nedává jiný smysl, než pocit jakéhosi malého vítězství v nepřetržitém boji Romů proti gadžům. Může to být také důsledek neochoty ukázat se ve své skutečné podstatě.

Zvláštností je i romské jméno. Jméno zapsané v rodném listě není pro Romy důležité. Mezi sebou se identifikují na základě jména romského, které má jakousi ochranou funkci před neromskou společností. Zneprůhledňuje identitu, mate stopy, zároveň ochraňuje od nečistých sil z jiného světa. Zvolením správného romského jména se dítěti dodává síla, zdraví, štěstí. S jeho výběrem se nespíchá, čeká se na to nejvhodnější. Během života se toto jméno mění, tak aby charakterizovalo svého nositele. Z našeho neromského pohledu se jedná o jakousi přezdívku. O jejím významu svědčí i její zmínění v Zákoně o potulných cikánech ze dne 14. července 1927, číslo 117 Sb., v ust. § 2 odst. druhý (viz 2. kapitola).

Jednou ze základních dovedností Romů byla vždy schopnost obelstít gadže, získat něco bez vědomí majitele, aniž by mu tím byla způsobena nějaká škoda, mít zisk bez investice – to je tzv. cikánská práce, práce lehká. Práce za mzdu byla v minulosti Romy vnitřně odmítána, jako práce omezující, nedůstojná a těžká. Svou roli při tom sehrála nejen jejich vrozená svobodomyslnost, ale i to že Romové vykonávali pouze manuální, nekvalifikovanou práci. „... romština má relativně málo slov (pouze 800 tzv. základních slov, z nichž polovina je indického původu) a neobsahuje absolutně žádná slova, ze kterých by bylo možné usuzovat na to, že se jejich předci v Indii zabývali nějakou produktivní činností ... Romštině chybí jakékoli pojmy, kterými by mohlo být popsáno pracovní zařazení.“²⁵

25 Bakalář P.: Psychologie Romů; strana 92, citováno podle Vekardiho 1982 ; Votobia Praha; Praha 2004; 179 stran; ISBN 80-7220-180-8

Komunistická ideologie chtěla zvyšovat životní úroveň civilizovanosti Cikánů tím, že budou přetvořeni v socialistické dělníky. Práce jim měla dodat sebeúctu. Pravidelné dlouhodobé zaměstnání (které bylo v příkrém rozporu s jejich mentalitou) mělo změnit jejich asociální návyky a asimilovat je do společnosti. Systém peněžité odměny, umožňující plánování, perspektivní rozvržení útraty a spoření, byl v rozporu s romskou orientací na přítomnost (okamžité uspokojení potřeb), problémem je i romská vzájemná solidarita. Je hodné obdivu, že část romských rodin si dokázala osvojit plánovitý a perspektivní typ hospodaření. Nutno však říci, že pracovní návyky si část romské komunity, díky výhodným sociálním dávkám, dodnes nevytvořila.

Poměrně častým zdrojem obživy jsou drobné krádeže. Romové nikdy necítili krádež jako něco z podstaty špatného. Ani v současnosti není pro rodinu hanbou, pokud je její člen ve vězení, spíše naopak. Tento jejich postoj vychází z toho, že se neidentifikují s hodnotami a normami majoritní společnosti. Dodržování gadžovských pravidel není spjato s jejich vnitřní normou, proto je snadno porušují. Následující trest je však může být vnímán jako křivda a nespravedlnost.

Čím je charakteristický romský způsob bydlení? Pryč je doba, kdy romové kočovali, pryč je i doba, kdy obývali velmi chudé chatrče na okrajích měst. V současné době se jejich bydlení neliší od většinového. Gadžovská většina však Romům vytýká vybydlování a devastaci přidělených bytů a domů. Je skutečností, že je to záležitost specificky romská, nikoliv však běžná. Původně kočující Romové byli násilně usídleni. Byty, které jim byly v minulosti přiděleny neodpovídají ani velikosti jejich rodin, ani jejich způsobu života, došlo oslabení jejich tradičně velkorodinných pospolitostí. Většina romských bytů je až úzkostlivě čistá a překvapivě komfortně zařízená. Souvisí s důrazem, jaký kladou na rodinný život.

Naše představa o masovém vybydlování je způsobena medializací jednotlivých případů, život standardně žijících Romů není mediálně zajímavý a proto se hovoří jen o negativních projevech. K devastaci obydlí dochází ze dvou důvodů. Jeden z nich má jednoznačně vandalský, případně komerční charakter. Vše se rozebere, co je prodejné se prodá. Někdy může být destrukce i ryze účelová. Ničí se poštovní schránky za účelem znemožnění předání upomínek, soudních předvolání.

Psychologové toto chování vysvětlují i tím, že gadžovská obydlí nutí Romy měnit jejich zvyky, vandalství je tak projevem vzdoru, zoufalství ničícího nejen majetek, ale i sebe sama.

Druhým důvodem je necitelné sestěhování Romů do jedné oblasti (domu), při kterém dochází k sestěhování příslušníků různých „kast“. Kontakty mezi příslušníky jednotlivých kast jsou striktně omezeny, v důsledku toho dochází k devastaci společných prostor. V současné době se množí žádosti Romů, aby byli ubytováni rozptýleně mezi neromy, zejména aby v jednom domě bydlela pouze jedna romská rodina. Poslední žádost tohoto druhu jsem zaznamenala ve zpravodajství ČT1 dne 11.10.2006. V Plzni byla Romy dne 10.10.2006 sepsána Petice proti soužití v jednom místě. V této petici se uvádí, že sestěhování Romu na jedno místo způsobuje jakési sociální pasti. Je zde zároveň poukázáno na neschopnost soužití větší skupiny romů, jehož důsledkem je „špína a nepořádek“ a zvyšování averze majoritní společnosti vůči Romům. Od 90. let se stále častěji objevují i nové stavební (příp. urbanistické) typy, např. tzv. nouzová obydlí, jako jsou unimobuňky, zahradní domky a podobně.

Jako poslední výraznou odlišnost bych chtěla uvést silnou polarizaci romské společnosti na svět mužů a svět žen, přičemž muži mají uvnitř komunity výrazně dominantní postavení.

„Osud demokracie je jim lhostejný. Převzali pouze konzum jako dominantní životní zájem, nikoli však vzorce soustavné, plánovitě disciplinované aktivity, jež jsou v majoritní společnosti tradičně respektovanou cestou k realizaci tohoto zájmu.“²⁶

26 Bakalář P.: Psychologie Romů; strana 80; Votobia Praha; Praha 2004; 179 stran; ISBN 80-7220-180-8

2.3. Subetnické členění Romů

Romové nejsou zdaleka jednotnou skupinou. Původní čeští a moravští Romové převážně nepřežili druhou světovou válku. Po roce 1945 k nám přišli slovenští a maďarští Romové, kteří sami sebe nazývají ROMA, RUMUNGRI. Tito Romové dnes tvoří přibližně 90% romské populace v České republice. Mají velmi podobnou kulturu, odlišuje je jazykový dialekt. Dříve bylo jejich zdrojem obživy kovářství, košíkářství, pálení cihel, hudebnictví nádenické práce, žebrota.

Výraznou, lépe řečeno viditelnou skupinou jsou Olašští Romové. Tito původně kočovní Romové přišli do střední Evropy v 19. století z Rumunska. Živili se obchodováním, překupnictvím s koňmi, kotlářstvím, korytářstvím. Jejich ženy byly proslulé věštěním z rukou nebo z karet. Olašští Romové se dále ještě dělí podle rodů a zaměření původní obživy na kotláře – Kalderachy a Lovarie, živící se jako koňští handlíři.

Poslední skupinou jsou němečtí Sintí, kteří se většinou již za Romy nepovažují.²⁷

Je třeba si uvědomit, že mezi těmito jednotlivými skupinami jsou značné bariéry, jejichž kořeny bychom našli v kastovním systému jejich pravlasti. Rozdíly jsou nejen jazykové (mnohdy si navzájem nerozumí), ve způsobu oblékání, způsobu obživy, ale liší se i sociálním statutem (Olaši se považují za nadřazenou skupinu), kulturními odlišnostmi zvyky.

27 Urban K.: Policie v multikulturní společnosti; strana 13; příloha časopisu Policista 4/2006; 1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

3. Současnost Romů v ČR

V této kapitole se chci zabývat současným životem Romů, jejich postavením a začleněním do společnosti na území ČR jak z hlediska právní úpravy, tak z hlediska sociologického i psychologického. Dále budou v této části charakterizovány procesy a jednání, které ovlivňují život romské komunity.

3.1. Mezinárodní deklarace a úmluvy

V Evropě se otázkami národnostních menšin zabývá Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950 Řím), která zaručuje právo na život, zákaz mučení, otroctví, nucené práce, právo na osobní svobodu, svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Dále je to Deklarace o právech osob příslušejících k národnostním, náboženským a jazykovým menšinám, kterou vydalo OSN v roce 1992.

Osobními, občanskými, politickými, ekonomickými a sociálními právy a svobodou, týkající se důstojnosti, svobody, rovnosti, solidarity, spravedlnosti a občanskými právy se zabývá Charta základních práv Evropské unie.

Rada Evropy uzákonila v roce 1995 Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, která stanoví, že ochrana národnostních menšin a práv a svobod jejich příslušníků tvoří nedílnou součást mezinárodní ochrany lidských práv a spadá do rámce mezinárodní spolupráce.

Užíváním menšinových jazyků ve veřejném životě, v oblasti vzdělávání, justici, médiích, kulturních činnostech, sociálním a ekonomickém životě se zabývá Evropská charta menšinových a regionálních jazyků, vydaná Radou Evropy v roce 1992.²⁸

²⁸ Urban K.: Policie v multikulturní společnosti; příloha časopisu Policista 4/2006; strana 6; 1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

3.2. Česká legislativa vztahující se k problematice menšin

Z hlediska práva, upravuje v současné době postavení Romů, ale i jiných národnostních menšin v České republice hned několik předpisů. Jako první bych chtěla jmenovat Ústavu České republiky, ve které je stanoveno, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, jsou závazné a mají přednost před zákony České republiky, které s nimi nesmějí být v rozporu.

Listina základních práv a svobod (upravující práva všech občanů České republiky, nikoliv cizinců) zaručuje základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti či etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Je zakázána jakákoliv diskriminace z národnostních, rasových, etnických a jiných důvodů. Každému občanu České republiky je dáno právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Příslušnost k národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu a zároveň se těmto menšinám zaručuje všestranný rozvoj, rozvíjení vlastní kultury, právo na rozšiřování a přijímání informací v mateřském jazyce (vzdělání, úřední styk), také je jim přiznáno právo sdružovat se v národnostních sdruženích.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb., výslovně chrání práva související s národnostní příslušností k určité rase. Jako trestný čin je v ustanovení § 196 jmenováno užití násilí proti skupině obyvatel nebo jednotlivci, nebo vyhrožování usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobení škody velkého rozsahu pro jejich rasu nebo národnost; veřejné hanobení některého národa, jeho jazyka nebo některé rasy; veřejné podněcování k nenávisti k některému národu nebo rase, nebo omezování práv a svobod jejich příslušníků. Dále je dle ustanovení §§ 260,261,261a, 236 podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení lidských práv a svobod člověka a omezování svobody vyznání.²⁹

Podrobnou úpravou požívání práv zaručených v Listině základních práv a svobod se zabývá zákon číslo 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních

²⁹ Zákon číslo 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (novelizovaný zákonem 320/2002 Sb.)

menšin a o změně některých zákonů (novelizovaný zákonem 320/2002 Sb.). Tento zákon v zájmu harmonického soužití národnostních menšin s většinovým obyvatelstvem respektuje identitu příslušníků národnostních menšin jako jednotlivců i skupiny v souvislosti s vytvářením multikulturní společnosti. Definuje národnostní menšinu jako společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Příslušníkem národnostní menšiny je pak občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny. Zákon zaručuje právo těchto menšin na účast v kulturním, společenském i hospodářském životě. Zároveň zaručuje právo na jejich účast ve veřejných záležitostech a v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách chrání práva příslušníků národnostních menšin.³⁰

Na území České republiky dlouhodobě žijí kromě romské menšiny také příslušníci jiných národnostních menšin. Mezi ně patří například menšina bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, rusínská, ruská, řecká, slovenská, vietnamská a ukrajinská.

Pojem etnické menšiny není nikde právně vymezen, přestože jej Listina základních práv a svobod ve svém textu uvádí. Není tudíž zcela jasné, koho můžeme za příslušníka etnické menšiny považovat a kdo je tedy nositelem menšinových práv.

Z hlediska práva je tedy postavení Romů jasně definováno. Je však na všech členech naší společnosti (včetně Romů), zda se s těmito zákony vnitřně ztotožníme a zda se jimi budeme řídit.

³⁰ Urban K.: Policie v multikulturní společnosti; příloha časopisu Policista 4/2006; strana 6-7; 1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943

3.3. Romové z pohledu statistik

Je velice těžké vyčíslit, kolik příslušníků této minority v České republice žije. Vzhledem k lety získané nedůvěře, se nelze spolehnout na výsledky statistiky sčítání lidu, neboť jen část Romů se oficiálně přihlásila ke své národnosti. Podle odhadu Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity u nás žije 166-206 tisíc Romů, je však třeba ještě připočítat několik desítek tisíc Romů asimilovaných, žijících ve smíšeném manželství, nestýkajících se s romskou komunitou.

Zkreslení statistik může být způsoben klesající identifikací s romskou národnostní menšinou – cítí se být občany České republiky, obavami (pramenícími z negativní historické zkušenosti) přihlásit se k jiné národnosti nežli k české, vliv má i postupující proces asimilace. Dále mohlo deklarování národností ovlivnit i zaměňování pojmu národnost a státní občanství a skutečnost, že vyplňování kolonky národnost nebylo povinné. Dle průzkumu provedeného členy romského občanského sdružení, bylo zjištěno, že velká část Romů se hlásila k národnosti, podle toho kde se narodili (česká, slovenská národnost).

Z psychologického hlediska se identifikace s určitým společenstvím projevuje mimo jiné také používáním jazyka typického pro tuto společnost. Podle některých výzkumných dat lze vyvodit, že romštinu v České republice používá přibližně polovina romské populace. Dnes již neplatí zákaz mluvit romsky pod trestem 25-ti ran holí, opouštění romštiny je přisuzováno snaze zbavit se vlastního romství. Problém nastává v tom, že zapomenout jeden jazyk ještě neznamená, že si člověk osvojí jazyk jiný. Romové dnes z velké části nedokáží používat onu bohatou romštinu, v níž dříve rozmlouvali při slavnostních příležitostech, vyprávěli krásné pohádky, zpívali písně, jejich romština je poměrně chudá.

Chudá nebo spíše velmi svérázná je i čeština – etnolekt, kterou používají, neboť se nejvíce učí od těch, kdo jsou ochotni s nimi komunikovat a tak je romská čeština poměrně primitivní a plná vulgárních výrazů. (Etnolekt je neustálená forma ne-vlastního jazyka, který dvojjazyčná populace užívá jako jazyk druhý. Projevují se v něm vlivy jazyka vlastního, přenášejí se do něj hloubkové struktury původního etnického jazyka. Romský etnolekt češtiny je silně poznamenán

romskou výslovností.)³¹ Potíže se následně projevují nejen ve ztížené komunikaci, ale i v omezeném způsobu myšlení.

Někteří naši vzdělaní Romové pochopili význam vlastního jazyka a snaží se o zdokonalení romštiny a její širší uplatnění. Od roku 1990 pracuje Mezinárodní romská jazyková komise na vytvoření jednotné romštiny na základě jednotlivých romských dialektů. Je také možné, že rostoucí nepřátelství vůči Romům, je vyprovokuje k používání vlastního jazyka ve větší míře jako odporu proti útlaku.

Zajímavé je demografické hledisko romské populace. Pro obyvatelstvo většiny Evropy je typické stárnutí populace. Věková struktura romské populace se od většinové výrazně odlišuje, charakteristická je pro ni vysoká porodnost a tudíž vysoký podíl dětí. Vzhledem k poměrně špatnému zdravotnímu stavu (příčinou je špatné bydlení, špatná životospráva, neochota pečovat o vlastní zdraví, velký podíl fyzicky namáhavé práce, alkohol, drogy) je mezi Romy velmi nízké zastoupení seniorů. Výsledky sčítání lidu v roce 1971 ukazují, že podíl dětí do 14 let byl u Romů téměř dvojnásobný ve srovnání s úhrnem obyvatel, zatímco počet osob nad 60 let byl zanedbatelný. Věkový medián (věk rozdělující populaci na dvě stejné části) dosahoval v roce 1991 u romské populace hodnoty 20 let, zatímco v úhrnu obyvatelstva činil 35,4 let.

Romská kriminalita je velice populárním tématem majoritní společnosti. Podíl Romů na kriminalitě v České republice je až čtyřikrát vyšší, než odpovídá jejich počtu v republice. Ve Zprávě z roku 1997 se odhaduje, že 20-30 % ekonomicky aktivní romské populace získává prostředky k obživě nelegální cestou, prostitucí, překupnictvím a jinou majetkově trestnou činností. Nejvýznamnější podíl mají Romové na loupežných přepadeních, odhaduje se že až 80 %. Tato statistika je ovlivněna tím, že Romové nemívají svou trestnou činnost promyšlenou a bývají často dopadeni. Také jejich usvědčení je snadnější, neboť obyčejně nemají k dispozici dobré právníky. Oproti tomu poměrně velká část drobných romských trestných činů a přestupků není pro línost policie a mezery v právních

³¹ Hübschmannová M.: *Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit; strana 71*; 3. nezměněné vydání; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc; 1998; 129 stran; ISBN 80-7076-905-0

normách stíhána (rušení nočního klidu, nezajištění školní docházky dětí, zneužívání sociálních dávek). Vysoká je i kriminalita romských dětí, které v rodině mnohdy za toto nejsou kárány.³²

Jedním z důvodů romské kriminality je ekonomický nedostatek, dalším důvodem je však pocit vykořenění ze společnosti, ztráta mravního cítění a v důsledku toho nedostatečný respekt před zákonem. Důvodem však může být tendence naplňovat očekávání veřejnosti. Romská kriminalita je jednou z příčin vzrůstajícího se rasistického hnutí u nás.

3.4. Etnické enklávy

Změna politické a ekonomické situace po roce 1989 vedla k ekonomickému a sociálnímu rozrůznění obyvatel, postavení sociálně slabých obyvatel se neustále zhoršuje. Restituce a privatizace bytového fondu vedly k prostorové segregaci Romů. Svoji roli při tom sehrálo ze strany Romů i neplnění jedné ze základních povinností – placení nájemného a služeb spojených s bydlením. Nabídka levného nájemního bydlení na trhu s byty chybí.

Obce a města postupem doby vytvořila fungující systém vytěšňovacích mechanismů, které umožňují vyloučení sociálně znevýhodněných skupin osob (velmi často příslušníků romského etnika). Snad v každém městě s vyšší koncentrací Romů se můžeme setkat s jejich etnickou koncentrací, která může být důsledkem více faktorů –strukturálního znevýhodnění, diskriminace, projevů rasové nesnášenlivosti, může být i důsledkem svobodné volby jedinců. Vznikají jakési etnické enklávy, ghetta neboli slumy.

Etnická enkláva je obývaná převážně jednou etnickou skupinou. Členové této enklávy mají silný pocit sounáležitosti a vytváří úplnou komunitu s diferencovanými společenskými třídami. Fyzické hranice enklávy jsou zřetelně definované.

Enklávy se vytvářely v průběhu několika let. Jejich vznik mohl být způsoben samovolným sestěhováním za účelem levnějšího bydlení; cíleným sestěhováním podle rodových sounáležitostí za účelem ochrany; nuceným sestěhováním například

³² Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 60- 62; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

ze strany obecních úřadů v případě neplatičů nájemného, či nepřizpůsobivých občanů; přidělováním bytů romským žadatelům v objektech s vysokou koncentrací Romů.

Sociální problémy se kterými se potýká naprostá většina těchto lokalit, ovlivňuje nejen společné soužití romských i neromských občanů, ale i životní prostředí. Nejčastějšími sociálními problémy obyvatel enkláv jsou vysoké procento nezaměstnanosti obyvatel v produktivním věku; koncentrace lidí s nízkým sociálním statutem, špatná hygiena v nevhodných bytech zvyšující riziko šíření infekcí; četná drobná kriminalita, záškoláctví mládeže a vysoký počet neplatičů nájemného. Existuje výrazná závislost mezi dosaženým vzděláním a pocitem chudoby a závislostí na sociálních dávkách. Často zde dochází i k poškozování bytů a domů a narušování zásad občanského soužití.

Příslušníci romských komunit žijí přítomností, nepřipouští si problémy vznikající nehrazením nájmů či poplatků za služby. Jejich dlužné částky dosahují takové výše, kterou již nejsou schopni uhradit a hrozí jim vystěhování. Vystěhované romské rodiny nacházejí azyl u jiných příbuzných rodin, bohužel většinou též neplatičů. Dochází tak k dalšímu vystěhování a k tzv. Domino efektu. V budoucnu tak musíme počítat se zvýšeným množstvím romských bezdomovců.³³

Města a obce budují pro tyto sociálně slabé občany azylové domy, ubytovávající přednostně matky s dětmi. Jejich kapacita je už v současné době nedostatečná. Proto dochází mnohdy k umístění dětí do dětských domovů (někdy na základě předběžných opatření). Nejsou výjimkou případy, kdy matka s dětmi odmítne možnost bydlení bez partnera v azylovém domě, toto si lze vysvětlit tradiční sounáležitostí romských rodin.

Ghetta by se dala charakterizovat jako městské čtvrti obývané převážně chudým romským obyvatelstvem. Lidé zde žijí nedobrovolně, nemají jinou možnost. Mezi obyvateli ghatt nejsou třídní a rasové rozdíly. Je to ideální prostředí pro vznik a rozvoj sociálně patologických jevů jako je kriminalita, drogová závislost, lichva. Obyvatelé těchto ghatt nenávidí okolní společenství (a většinou i naopak),

33 Slivka R.: Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji; strana 24-27; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

jak se mohou vyhrotit vztahy s okolím jsme mohli velmi názorně pozorovat loňského roku ve Francii na jakési vzpouře muslimských obyvatel žijících na sídlištích, vzpouře proti všem, kdo se mají lépe.

Pokud však vezmeme v úvahu narůstající romskou populaci a narůstající počet potencionálních romských neplatičů či dokonce bezdomovců, není tento problém romských enkláv a ghatt zanedbatelný. „Představitelé našich Romů už začínají - pod tlakem etnického násilí – mluvit o konfrontaci, o tom, že vezmou zákon do vlastních rukou. Nebylo by překvapující, kdyby tato konfrontace nabyla - jak blízko jsou dnes islámské země! – formy nábožensky motivovaného boje, ozbrojeného džihádu. Z holobytu do mešit může být brzy nebezpečně blízko.“

3.5. Kultura, náboženství

Silnou stránkou romské kultury je již tradičně hudba a tanec. Hudba byla vždy úzce spjata s životem Romů a představuje jeden z důležitých prvků jejich identity. Přestože je u nás mnoho vynikajících romských hudebních skupin, jejich medializace je minimální a majoritní společnost tak nemá příležitost poznat Romy z této jejich lepší stránky. V rámci romské hudby na území ČR (ale také Slovenska, odkud většina Romů přišla) lze rozlišit několik různých svébytných projevů, stěžejní jsou hudební folklor usedlých slovenských Romů a hudební folklor olašských, tedy kočovných Romů. První z nich vychází z hudebních tradic maďarských Romů, což je dáno dlouhodobým soužitím v jednom státě. Olašská hudba je naproti tomu ovlivněna rumunskou Transylvánií, kde tato část romského etnika dlouhodobě pobývala, kočovala.

Usedlí Romové jsou skupinou, která vždy byla poměrně hodně otevřena majoritní společnosti a nebála se vstřebet její kulturní specifika. Mění se charakter romské hudby, pryč je doba houslí a cimbálu. Mezi současné představitele neve gil'a, kteří na tradiční romský folklor volně navazují, patří např. Věra Bílá se skupinou Kale, Ida Kellarová a Romano rat, soubor Točkolotoč, ale také všestranný hudebník Jozef Fečo a Olga Fečová. Díky těmto autorům vzniká nový typ romské písně s novými melodickými, harmonickými, rytmickými, ale i zvukovými kvalitami. Přestože je u nás mnoho vynikajících romských hudebních skupin, jejich medializace

je minimální a majoritní společnost tak nemá příležitost poznat Romy z této jejich lepší stránky.

Romské písemnictví nemá příliš dlouhou tradici, přesto již byly vydány knihy básní či beletrie, které rozhodně stojí za povšimnutí.

Rozvoj výtvarného citění se dnes u Romů mylně jeví jako zcela nový fenomén. Výtvarný prvek zkrášlující prostředí i předměty denní potřeby měl v romské komunitě své místo odnepaměti. Výtvarné umění Romů je plné barev, je velice srozumitelné a bezprostřední. Výtvarný cit i schopnosti se u Romů přirozeně rozvíjely díky jejich těsnému sepětí s přírodou, jež pro ně byla stálým zdrojem inspirace. Provozování dědičných řemesel přispívalo k manuální zručnosti a naučilo.

Romy pracovat s rozličnými přírodními materiály a surovinami. Dědičnost jedné profese v rámci dané rodové skupiny umožnila staleté vyžívání zručnosti v oboru a dala předpoklady ke změně pouhého řemeslného zpracování v umělecké.

Budoucnost romské kultury závisí na tom, jakou cestu si Romové do budoucna zvolí. Pokud půjdou cestou integrace, je vysoká šance na zachování této zajímavé a neobvyklé kultury. Pokud zvolí asimilaci, dá se předpokládat, že specifika jejich kultury se vytratí. Rom a gadžo si nakonec budou velice podobní.

Původní náboženství Romové ztratili odchodem z Indie, neboť uprchlíci nebyli provázeni bráhmany, tj. kastou zaměřenou na duchovní péči příslušníků jiných kast. Během svého putování se setkali s islámem i s křesťanstvím. V současné době, pokud žije mladá romská generace nábožensky, přiklání se většinou k římskokatolické církvi. Většina Romů však žije po rozpadu velkorodin v jakémisi duchovním vakuu. Je těžké odhadnout, čím toto vakuum zaplní, zda to budou křesťané, svědkové Jehovovi, nebo Romům zevnějškem blízcí islámští misionáři.³⁴

34 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 55- 60; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

4. Projekty na podporu integrace Romů

Rozbor konkrétních motivačních projektů v rámci Jihočeského kraje vypracovaných s cílem zkvalitnění a urychlení integrace Romů do společnosti.

4.1. Základní východiska

Integrace Romů jako etnické menšiny do české společnosti je považována za naléhavou. Rom by se měl cítit v první řadě občanem, pak teprve Romem! Lze předpokládat, že většina českých občanů je víceméně schopna Romy přijmout mezi sebe za podmínky, že se Romové většinou přizpůsobí a splynou s ní. Představa těchto občanů se blíží koncepci asimilace, na které byla založena státní politika na území dnešní České republiky vůči Romům po dlouhá staletí až do roku 1989. Každý Rom by měl mít právo na svobodné rozhodnutí, jak velká bude míra jeho vlastní asimilace. Právo rozhodovat o své národnosti je občanům České republiky zaručeno Listinou základních práv a svobod, kde jsou zároveň zakázány všechny způsoby nátlaku, i nepřímé, směřující k odnárodnění, ke ztrátě vlastní kultury a jazyka. Pokud se však cesta asimilace stane řešením pro všechny Romy, dojde k odnárodnění Romů, jejich kulturní a jazykové počestění, což by bylo kulturní ztrátou celé české společnosti.

Asimilační cesta může vést k plnohodnotnému občanství, historická zkušenost ale ukazuje, že o co více se budou Romové cítit Romy, o to více budou svobodnějšími a odpovědnějšími občany. Jako daleko vhodnější způsob začlenění Romské menšiny do multikulturní společnosti se jeví plnohodnotná integrace, při zachování své kultury, svých tradic, své historie a svého jazyka. Tento způsob integrace předpokládá, že menšina, jež o ni bude usilovat bude emancipovaná, bude se aktivně účastnit správy veřejných záležitostí a ztotožní se se společensky obecně přijímanými cíli.

Cílem veřejné politiky vůči příslušníkům romských komunit je relativně bezkonfliktní soužití všech občanů republiky, tedy i romské komunity a ostatních komunit, náprava pochybení a křivd způsobených dlouhodobou diskriminací i chybnou politikou dřívějších vlád. K dosažení tohoto cíle je nutno zajistit bezpečnost

Romů a zrušit vnější překážky, které brání začlenění romských komunit do společnosti. Mezi tyto překážky patří především různé formy diskriminace jednotlivců i celých skupin vymezených rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině a vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků.

Dále je třeba pomoc při odbourávání vnitřních překážek spočívající především v odstranění handicapu ve vzdělání a kvalifikaci. Ke změně musí dojít i v sociální oblasti, především ve snížení nezaměstnanosti, zlepšení bytové situace a zdravotní situace. Romové by se měli ve větší míře podílet na rozhodování o věcech, týkajících se romských komunit. Velmi důležité je zajištění rozvoje romské kultury a romského jazyka.

Integrace Romů a dalších osob do společnosti by neměla být chápána jako zvláštní služba pro Romy, ale především jako služba pro společnost jako celek. Nejde jen o prosazování práv Romů a menšin a jejich ochranu, nýbrž o pomoc při jejich integraci do společnosti. Součástí této práce musí být nezbytně i dohled nad odstraňováním všech forem diskriminace Romů a příslušníků dalších etnických skupin, včetně cizinců.

4.2. Institucionální zajištění romské integrace

Na integraci příslušníků romských komunit se podílejí především dva poradní orgány vlády, Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity a Rada vlády České republiky pro národnostní menšiny. Dále pak jsou na jednotlivých ministerstvech speciální odborné orgány, zejména pracovní komise ministra práce a sociálních věcí. Na krajské úrovni jsou to pak romští koordinátoři na krajských úřadech. Při obecních úřadech obcí s rozšířenou působností působí pracovníci pověřeni agendou integrace romských komunit. Významnou roli mají Romové zaměstnaní jako asistenti či terénní pracovníci, působící na obcích nebo v romských a proromských občanských sdruženích.³⁵

³⁵ Slivka R.: Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji; strana 33; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

4.3. Romové v Jihočeském kraji

Podíl Romů v celkové populaci České republiky odpovídá 2,5 %, podle výsledků sčítání lidu k 1.3.2001 se však k romské národnosti přihlásilo pouze 618 osob. Předpokládaný počet Romů v Jihočeském kraji podle odhadu romských poradců je 9500 (dle výsledků sčítání lidu: 618). Nejvyšší hustota zalidnění romskou menšinou je v okrese České Budějovice 2000-2200 (odpovídá to 1,1 % z celkového počtu obyvatel), Český Krumlov 1600 a Jindřichův Hradec 1500. V obci kde žiji (Ledenice), se podíl Romů k ostatnímu obyvatelstvu rovná 4 %.³⁶

4.4. Romové a zaměstnání

Co se týká zaměstnanosti Romů v Jihočeském kraji, z celkového počtu uchazečů o zaměstnání na Úřadě práce v Českých Budějovicích, tvoří Romové necelých 6 %. Je tu i několik prosperujících romských podnikatelů, zaměřených převážně na úklidové práce, stavební práce a pokládání zámkových dlažeb. Mé vlastní zkušenosti s ledenickým romským dodavatelem stavebních prací jsou kladné, zaujala mě pouze nechuť romského podnikatele zaměstnávat „nespolehlivé soukmenovce“. I tento jeho názor má určitou vypovídající schopnost o romském vztahu k práci a o vztazích uvnitř jejich komunity.

Příčiny nezaměstnanosti můžeme spatřovat v objektivně obtížné zaměstnatelnosti Romů, vzhledem k jejich převážně malému vzdělání, nízké kvalitaci a k často změněné pracovní schopnosti. Přetrvává také neochota zaměstnávat Romy vyplývající z předchozí negativní zkušenosti, ale také z diskriminace na základě rasových a kulturních předsudků. Romové si během své historie, vzhledem ke způsobu života, nevytvořili dostatečné pracovní návyky. Současný systém sociálních dávek a s ním související výše minimální mzdy je spíše demotivující a vede k nelegální zaměstnanosti. V neposlední řadě dochází po uvolnění hranic k vytěsňování Romů z trhu práce kvalifikovanějšími zahraničními dělníky, ochotnými pracovat za minimální mzdu.

36 Slivka R.: Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji; strana 40; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

Zaměstnání je velmi významným nástrojem inkluze, neboť je zdrojem nejen obživy, ale je jedním ze zdrojů identity jedince, formuje jeho vztah ke společnosti. Je proto nutné zvýšit úroveň vzdělání, posílit komunikační schopnosti, zvýšit základy počítačové a jazykové gramotnosti. Motivovat mladou generaci Romů k zaměstnanosti a k odborné přípravě na zaměstnání.

4.5. Romové a vzdělání

Děti do 15 let tvoří v Jihočeském kraji třetinu romské populace, až 60 % z nich navštěvuje speciální školy.³⁷ Tyto školy jsou bariérou sociálního a ekonomického rozvoje. Mnoho Romů je posláno do speciálních škol ačkoliv nevykazují žádné známky mentálního postižení. Mezi příčiny tohoto jevu patří mimo jiné podceňování vzdělání a kvalifikace ze strany Romů. Svoji roli hraje i nedostatečná znalost českého jazyka.

Díky způsobu života nejsou romské děti přivyklé na pravidelnou činnost spojenou se školní docházkou. Děti většinou neprochází přípravou v mateřské školce a nejsou tak zvyklé samostatné činnosti, která je v příkrém rozporu s kolektivním chováním Romů. Zavedení bezplatného vzdělávání v posledním roce mateřské školy by mohlo mít vliv na motivaci romských rodičů v rozhodování pro předškolní přípravu dítěte.

Může se zde projevit nechuť romských matek posílat své děti do prostředí, které je stresuje, speciální škola neklade na děti (a v důsledku toho i na rodiče) tak vysoké nároky. Na studijních výsledcích se mohou projevit i ztížené podmínky ke studiu v mnohočetných rodinách v kombinaci se špatnou bytovou situací. Pokračování na vyšší úrovni je ze speciálních škol v podstatě nemožné a velmi ojedinělé je i vřazení těchto dětí do základních škol.

Od roku 2005 se na vybraných základních a speciálních školách realizuje program „Asistent učitele“, pomáhající žákům ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí při výuce ve třídách a při jejich domácí přípravě na školu. Dále probíhá projekt OS Nevo dživipen - Nový život - pod názvem „Integrace romských žáků

³⁷ Slivka R.: Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji; strana 29; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

v rámci základního vzdělávání“. Je určený předškolním dětem a je realizován ve spolupráci s Magistrátem města České Budějovice a holandským partnerem městem Haag.³⁸

4.6. Romové a bydlení

Tak jako v celé republice, je i v oblasti Českých Budějovic velkým problémem okrajová sídliště a postupný vznik enkláv, se všemi typickými negativy (nepořádek, devastace, hluk, agresivita). Část českobudějovických Romů je ubytována v bytech pro neplatiče, kapacita těchto ubytoven je však nedostatečná.

Řešení navrhovaná Romským koordinátorem v Českých Budějovicích p. Romanem Slivkou jsou rozdělena do několika oblastí. Jednou z nich by měla být jakási prevence vzniku dluhů na nájemném. Předpokladem je kvalifikovaná sociální práce ve vyloučených komunitách, existence zvláštního příjemce těchto dávek a možnost náhradního plnění za dluhy formou dobrovolné práce v oblasti komunálních služeb.

Dále je tu návrh na provedení analýzy sociálního rozvrstvení romské komunity a vytipování funkčních rodin (rodina zabezpečující plně všechny své funkce – ekonomické, sociální, výchovné) plnících své povinnosti ke společnosti. Romský koordinátor poukazuje na potřebu podpory těchto rodin ze strany státu za účelem vytvoření modelu pro ostatní členy romské komunity a možnosti prolomení kruhu beznaděje.³⁹

V nedávné době se již začala výrazněji projevovat averze vůči romským obyvatelům na sídlištích, která na jednom z českobudějovických sídlišť vyvrcholila střelbou ze vzduchovky na romské spoluobčany. S něčím takovým se samozřejmě nedá souhlasit, je však nutné se zamyslet co dotyčného „střelce“ vedlo k tomuto činu.

Znovu se pak dostaneme k problému elementárního nepochopení mentality romské menšiny, ale možná také k neochotě této menšiny přijmout za své základní

³⁸ Slivka R.: *Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji*; strana 41; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

³⁹ Slivka R.: *Koncepční záměr na snižování rizik sociálního vyloučení Romů v Jihočeském kraji*; strana 3-5; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 7 stran

pravidla soužití ve společnosti a odložit své v podstatě parazitní návyky. Pokud budu chtít, aby mne někdo respektoval, musím i já respektovat jeho. Chce-li tedy romská menšina, abychom se na ni dívali bez předsudků a přistupovali k nim jako k rovnocenným partnerům, měla by sama učinit vstřícné kroky směrem k bezkonfliktnímu soužití. Jsem přesvědčená, že snaha „o smíření“ musí být myšlena skutečně vážně a musí být oboustranná. Nelze očekávat, že devastace společných prostor, časté rušení nočního klidu a častá drobná kriminalita, bude do nekonečna ostatními spoluobčany tolerována. Už z historie Romů v evropských zemích lze vyčíst, že jejich pronásledování počalo až po negativních zkušenostech s touto minoritou.

4.7. Občanská sdružení a organizace pracující s Romy v Českých Budějovicích

Mezi nejaktivnější sdružení patří OS Nevo dživipen – Nový život. Jeho činnost je dotována ministerstvy, magistrátem a nadačními fondy. Zaměřuje se na volnočasové aktivity dětí a mládeže, vydává vlastní informační občasník. Mezi projekty kde se toto sdružení podílelo na přípravě patří „Diagnosticko-preventivní pobyty pro děti ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí“ nebo „Integrace romských žáků v rámci základního vzdělávání“.

Salesiánské středisko mládeže se věnuje práci s dětmi a mládeží ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí a nabízí jim pravidelný program volnočasových aktivit.

V oblasti hudby připravili pracovníci Městské charity České Budějovice projekt pro romský hudební sbor „Hezká píseň“.

V kulturní sféře působí také OS Romů Jižních Čech, které realizovalo kulturní projekt v rámci integrace romské komunity s názvem „Přehlídka tanečních a folklorních souborů“. V budoucnu plánuje vytvoření hudební školy pro děti.

Kromě několika romských kapel a folklorních souborů (Šarkaň, GYPSI Skalkoš, Kladivo) jsou v Českých Budějovicích i romské sportovní kluby zaměřené na fotbal a box (FC ROMO České Budějovice a BC DIDI ROMO České Budějovice).⁴⁰

40 Slivka R.: Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji; strana 42; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

5. Diskriminace, pozitivní diskriminace

5.1. Diskriminace

Mnozí Romové se v současné době cítí diskriminováni. Dá se říci, že tento pocit, založený na zkušenostech s majoritní společností, je z části opodstatněný. Ve společnosti lze skutečně pozorovat nejen tzv. měkký, skrytý rasismus „slušných lidí“, tak i extrémní aktivity skupin skinheadů projevující se rasově motivovaným násilím. Je pravdou, že v soužití s romskou menšinou je pohled majoritní společnosti ovlivněn různými excesy příslušníků romského etnika, bylo by však chybou generalizovat je na etnikum celé. Xenofobie a rasismus nejsou příslušníky většinové společnosti pocíťovány jako problém vlastní, ale jako problém vzdálený a teoretický.

Diskriminace je rozlišování, omezování, odnětí práv určité společenské skupině, z důvodu odlišné národnosti, rasy, náboženství, pohlaví, politických názorů, fyziologických znaků apod. Jedná se o rozlišování sobě rovných subjektů a záměrně méně výhodné zacházení s právy někoho druhého za účelem jej znevýhodnit, či poškodit. Typicky diskriminační byl výrok Augšpurského sněmu z roku 1548 „Cikána kdo zabije, z žádného mordu viněn býti nemá.“⁴¹

Diskriminace není samozřejmě pouze problémem menšin, je to všeobecná nechuť ke všemu, co se liší. Nepřímá diskriminace je zdánlivě stejné zacházení s osobami v rozdílném postavení, je to vlastně nerespektování specifické situace v konkrétních vztazích. Každý z nás může být diskriminován pro jakoukoliv odchylku od většinové společnosti. A tak zatímco v jedné skupině může být terčem diskriminačního chování člověk s nižší inteligencí, ve skupině druhé je takový jedinec vůdcem a diskriminace je uplatňována z jiného důvodu na někom jiném.

Je český národ národem rasistickým? Rozdělování obyvatelstva na Čechy, Romy či Němce je pozůstatkem poválečného nacionalismu, založeného na kolektivní vině. Pojem rasa je antropologický termín, citově neutrální, vztahující se k druhové odlišnosti lidských plemen. Rasismus je nebezpečná, negativně zaměřená ideologie. Jejím základem je předpoklad fyzické a duševní nerovnosti lidských plemen a vliv

41 Vágnerová M.: Psychopatologie pro pomáhající profese; strana 674, citováno dle Augšpurského sněmu z roku 1548; vydání 3. rozšířené; Portál, Praha 2004; 870 stran; ISBN 80-7178-802-3

této nerovnosti na dějiny a kulturu lidstva. Dělí lidstvo na nižší a vyšší rasy, přičemž vyšší rasy jsou určeny k vládnutí, neboť jsou tvůrčími nositeli pokroku, a nižší rasy, neschopné jakékoliv tvořivosti, jsou povinny se této nadvládě podvolit.

Averze vůči Romům nemá v naší společnosti čistě rasový původ. Jedním ze zdrojů tohoto nepřátelství je xenofobie – odpor, strach z něčeho cizího, strach z kontaktu s někým, kdo je mimo vlastní sociální útvar. Jedná se o původně instinktivní záležitost, individuální pocit, zneužitý médii, politickými ideologiemi ke zvýšení loajality s vedením. Tato averze je v nás pěstována již od dětství, přejímáme negativní postoje nejbližšího okolí, obklopují nás slovní i kreslené vtipy zesměšňující odlišné vlastnosti druhých, velmi často právě výraznější rysy menšin.

Z vyprávění učitelky působící ve škole s vyšším zastoupením romských dětí, mě zaujal příběh jakéhosi zlomu v přístupu čtrnáctiletého romského chlapce ke vzdělání a k okolí. Bezproblémový, dobře se učící chlapec, velmi negativně reagoval na situaci, kdy „bílá“ spolužačka pozvala, kromě něho, celou třídu na narozeniny. Do té doby, vycházel tento chlapec velmi dobře se svými spolužáky, aniž by byly znát jakékoliv předsudky a rozdíly. Tím, že jako jediný nebyl pozván, si uvědomil, že není svými spolužáky přijímán a ztratil zájem nejen o kontakt s nimi, ale bohužel i o studium a svoji budoucnost. Jeho důvěru v okolí a zájem o školu se již vyučujícím nepodařilo obnovit.

Fobii lékaři léčí znecitlivěním a postupným přivykáním na obávanou situaci. V případě xenofobie je třeba více zpřístupnit informace (a to hlavně pozitivní) o těch, jež považujeme za cizí, výchovou a vzděláním, abychom mohli alespoň částečně dosáhnout jejího zmírnění. Znamená to poskytnout Romům více prostoru, aby se mohli prezentovat na televizních obrazovkách a veřejných službách. Pozitivní vliv by mohlo mít zahrnutí informací o Romech do spektra všeobecného vzdělávání, včetně ukázek jazyka, případně výuky cikánských písní.

Rasistický postoj v nás může upevňovat tzv. projekce - psychický mechanismus, kdy své negativní vlastnosti a představy, v zájmu zachování vnitřního klidu a sebeúcty, přisuzují někomu druhému. „Romové jsou pro náš stín výborným „projekčním plátnem“. Oni, resp. to jak je vidíme, jsou tím, co u sebe a u svých dětí potlačujeme a vytěsňujeme z vědomí: přání dělat, co se nám zachce, nekontrolovat

své city, žít daným okamžikem a nebýt otroky budoucnosti. To je to, co jim nevědomě závidíme – a tím přísněji to u nich kritizujeme. Čím je to v nás samých silnější, tím zuřivěji je za to nenávidíme – takový je zákon projekce.“⁴²

Absurdní je, že konzum nás žene, aniž bychom si to uvědomovali, k životnímu stylu, který se v určitém pohledu od romského příliš neliší. Vyčítáme Romům neschopnost, nebo spíše neochotu odložit uspokojení svých potřeb. K čemu nás však navádí reklama na rychlou a bezproblémovou půjčku k rychlému pořízení zbytečných elektroaparátů, vánočních dárků či dovolené?! Romové neumí podle našeho mínění hospodařit s finančními prostředky. Nesvědčí však poměrně značné množství jedinců neuváženě čerpajících takovéto půjčky, mnohdy ve vyšší míře než jsou schopni splatit, o tom, že jsme vlastně stejní? Není to snad stejné žití současností a nepřipouštění si důsledků vlastního jednání na budoucnost? Toto je velmi zjednodušený názor, kalkulující s částí majoritní společnosti, i zde platí, že nelze zobecnit chování jedince na celou skupinu.

Vyčítáme jim lehkost s jakou se dokáží bavit. Samozřejmě, jsou při tom hluční, ruší nás, ale nevadí nám to hlavně proto, že my sami se takto bezprostředně chovat neumíme? Jejich kriminalita není přehlédnutelná, není mi však známo, že by v romské komunitě existovala obdoba „sametových vrahů“ a hospodářské kriminality v měřítku „tunelování bank“. Romové „kradou“ v malém a to se nás bezprostředně dotýká. Je to naše peněženka či kolo, co se ztratilo, a proto to v nás vzbuzuje negativní emoce. „Vytunelované milióny“ si mnozí z nás nedovedou ani představit, z médií se sice dozvíme, kolik každý z nás na takovou záležitost přispěje, nikdo však nemusí vzít konkrétní hotovost z vlastní peněženky, v podstatě nás to „nebolí“.

Samozřejmě jsou i jedinci, jejichž sklon k diskriminování Romů má rasistický charakter. Antropologické odlišení Romů umožňuje jejich snadnou diferenciaci. Rasistické předsudky jsou mnohdy vštěpovány již dětem: „Když budeš zlobit,

⁴² Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 70; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

seberou tě cikáni!“⁴³ Rasismus ukazuje „toho, kdo společnost ohrožuje“, nebezpečí je viděno v barvě obličeje, ne socioekonomickém fungování společnosti.

Etnocentrismus, tendence poznávat, hodnotit a interpretovat okolí z perspektivy vlastní kultury, je v naší republice (ale i v jiných evropských zemích) zastoupený především hnutím skinheads. Psychologický původ tohoto hnutí bychom mohli hledat v sociální složitosti současného světa, v duchovní krizi, způsobené vzrůstající závislostí na konzumním způsobu života. Stoupenci tohoto hnutí se rekrutují především v řadách mladých, nevyzrálých jedinců nespokojených se svým životem. Takový člověk snadno podléhá demagogům. Jednoduchý (černobílý) výklad světa, jednoduchá řešení – silná ruka, která zavede pořádek. Hnutí je velmi dobře organizováno, pro mladé lidi je přitažlivé i pro seberealizaci v bojovém umění.

Jako ukázkou manipulace zde uvádím části textů písní skupiny Orlík⁴⁴ hlásící se k hnutí skinheads:

„... černý voči, černý tělo, to není můj kamarád ...“ (píseň Bílá liga)

„...Pak se řekne : to nic, voni se přizpůsoběj, to voni jen tak trochu zloběj, to protože maj úplně jinou mentalitu. Abysme se potom nedivili a strachem huby nekřivili, na ulici nelezli, radši zůstali někde v krytu. Na všechno dvojí metr máte, takhle to přeci nejde dál. Jedny mentalitou omlouváte, jiné čeká kriminál. Když už jste ale tak strašně do práva zažraný, tak musíte taky zůstat nestranný a ne jedny omlouvat a po druhéjch jít. ... Na všechny jeden metr berte a ne jako dosud dva ...“ (píseň Dvojí metr)

Romové nejsou dostatečně chráněni proti rasisticky motivovaným trestným činům. Prokázání rasistické pohnutky je složité, dochází i k důkazní nouzi, neboť málokdo je ochoten svědčit ve prospěch Romů, jednak z důvodu vlastní averze vůči nim, jednak ze strachu před pomstou rasistů. Postih pro násilníky bývá neadekvátně nízký.

43 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 72; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

44 Jako zdroj použit zvukový záznam písní skupiny Orlík, jedná se o přesný přepis textů.

Jistá míra sympatie, kterou u části majoritní společnosti toto hnutí vyvolává, liknavost policie v potlačování rasistických projevů, by měla být pro politiky, ale i pro širokou veřejnost varováním. Jde o ohrožení samotné podstaty demokracie. Neboť tam, kde dochází k diskriminaci jakékoliv menšiny, tam končí svoboda kohokoliv z nás. Zákaz diskriminace, nejvýznamněji a nejobecněji vyjádřený v Listině základních práv a svobod, vychází z principu objektivního posuzování člověka z hlediska jeho osobních kvalit a schopností, bez ohledu na jeho příslušnost k určité skupině.

Další formou diskriminace je diskriminace na trhu práce. V České republice je prokazatelně vyšší míra nezaměstnanosti u romské minority než ve většinové populaci a to i Romů se středoškolským či vysokoškolským vzděláním. Nezaměstnanost Romů tedy pravděpodobně souvisí i s jinými faktory, než je úroveň jejich vzdělání a kvalifikace. Jedním z těchto faktorů jsou samozřejmě chybně nastavené sociální podpory a neochota Romů pracovat.

Zároveň se zde projevuje i rasová diskriminace ze strany zaměstnavatelů tak, jak ji popisuje zákoník práce. Typické je telefonické potvrzení volného místa a následné odmítnutí romského uchazeče ve chvíli, kdy se dostaví na osobní pohovor - místo je již obsazeno. V současné době se již objevují žaloby na ochranu osobnosti (ust. § 7 z. č. 155/2000 Sb., zákoníku práce a ust. §§ 11 až 16 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku). Odmítnutí romského uchazeče zaměstnavatelem však nemusí mít nutně rasový podtext. Romové jsou všeobecně známí jako nespolehliví pracovníci, hrozí i komplikace s přijetím Roma ostatními pracovníky, je tedy pohodlnější, jednodušší a bezpečnější Roma odmítnout.

Velmi často se můžeme setkat i s diskriminací v přístupu ke zboží a službám. Jako příklad lze uvést odmítnutí vpustit příslušníky romské menšiny do pohostinského zařízení nebo diskriminační přístup k bydlení. V případě, kdy dochází k omezování přístupu Romů do provozoven, je omezováno právo jedince svobodně využívat služby. Jde o útok na lidskou důstojnost, na základní občanská a lidská práva.

Diskriminace v přístupu k bydlení má zásadní důsledky na životní úroveň Romů. Domy v nichž je ubytována, byť jedna, romská rodina, ztrácejí na své tržní hodnotě. Byty v takém domě se těžko prodávají. Dochází proto k řízenému

vystěhování romských rodin z atraktivních městských oblastí do okrajových sídlišť. V praxi dochází k odprodání městských domů i s nepohodlnými nájemníky soukromým osobám, kteří pak vystěhují tyto rodiny do náhradních bytů, v prostorově vyloučené lokalitě, většinou nesplňujících podmínky původních nájemních smluv a tím jsou hrubě porušena práva nájemců. Této praxi přispívá nízké právní vědomí a často i špatná finanční situace romských nájemců. V důsledku toho se soustředí sociálně vyloučené osoby romského původu v jedné lokalitě a dochází ke zvýšení kriminality a sociálně patologických jevů v takové oblasti. Následkem je sociální propad i těch osob, které měly před přesídlením uspokojivou životní úroveň.

Zásadní význam na život Romů má diskriminace v oblasti vzdělání. Původní zvláštní školy byly nahrazeny základními školami speciálními se specifickým učebním plánem. Působení na takovéto škole je pro pedagogy neatraktivní a s tím souvisí snížená kvalita výuky. Zařazování romských dětí do speciálních škol značně snižuje jejich šance na další vzdělání i následnou integraci na trhu práce.

5.2. Romský protigadžovský rasismus

Romové o sobě tvrdí, že nejsou rasisté. Nicméně velmi zřetelná averze Romům vůči gadžům existuje. Vychází z pocitu méněcennosti blízkého Romům, má spíše obranný charakter. Jedná se spíše o romský nacionalismus.⁴⁵

Mezi romské předsudky patří přesvědčení o gadžovské lakotě, hlouposti (nechají se snadno obelstít), nemáme rádi své děti (nutíme je k věcem, které nechtějí dělat) a nečistotě. Romové velmi často o neromech říkají, že jsou „degeša“ – nečistí, neboť naše návyky jsou odlišné od romských představách o kultovní čistotě. Například jíme ohříváné jídlo, chováme v domácnosti nečistá zvířata – psy a kočky. Romové věří, že ve zbytcích jídla sídlí nemoci. Jíst ohříváné jídlo, nebo jej dokonce nabídnout hostovi je ponížením hosta i sama sebe. Ohřát vodu na jídlo a na praní je nemyslitelné. Olašští Romové dodnes perou zvláště pánské a dámské oblečení.

⁴⁵ Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 73-74; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

Čechům je Romy vyčítána nepohostinnost. Romové jsou velmi pohostinní, neberou přitom ohled na své pohodlí. „Host je u nás to první. A když není dost postelí, samozřejmě já budu spát na zemi a host na mé posteli. Češi jsou jiní. Nadevšechno si cení svého soukromí. Pokud nemají pro hosta zvláštní pokoj a nebo zvláštní postel, nakupí tolik výmluv, že se jde člověk radši vyspat na nádraží.“⁴⁶ Tento názor Romů na gadže mi byl potvrzen v průběhu průzkumu respondentkami č. 9 a 35. Respondenta č. 35 řekla: „My Vás vždy rádi pozveme dál a pohostíme. Maličko Vás přitom okradem, ale budem se k Vám chovat mile.“

Rasismus naruby také existuje. Reakce Romů na gadže bývají často negativní až sektářské. Pokud není něco dostatečně romské, nevěnují tomu většinou Romové pozornost. Zajímavý je v tomto směru poznatek jedné pracovnice českobudějovické charity: někteří Romové sice gadžovi pohostinně uvaří kávu, hrneček však poté rozbijí, aby se z něj nemohl po gadžovi napít Rom. „Odposlechnutý výrok: Tohle je romský středisko, tady nemaj Češi co dělat!“⁴⁷ „Zdá se, že heslo Gadžové kolem nás jsou rasisti, a jediný způsob naší obrany je, abychom byli také rasisti, nabývá na popularitě.“⁴⁸ Romové se agresí vymaňují z pocitu méněcennosti, který jsme jim vnutili naším pohrdáním a trvalým nezájmem o jejich kulturu.

Dokladem toho je zvyšující se počet napadení členů majoritní společnosti Romy. Případy takovýchto napadení jsem zaznamenala i v Českých Budějovicích. V jednom případě si Romové vybrali za objekt svého násilí důchodce, opakovaně ho napadli, v posledním případě jej zbili dřevěnou tyčí a vyhrožovali mu smrtí. Důchodce utrpěl otřes mozku, měl zlomená žebra a podlitiny, doba léčby byla dva měsíce. Incident byl posouzen jako přestupek s možností přehodnocení, podle lékařské zprávy, na trestný čin.⁴⁹ Pokud by se stejná záležitost stala v obráceném poměru, tedy „bílí“ by takto napadli Roma, nikdo (především média) nebude na pochybách, že se jedná o rasově motivovaný trestný čin.

46 Hübschmannová M.: Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit; strana 56, citováno podle Heleny D., Romka ze zámožné hudebnické rodiny, Prešov, 1979; 3. nezměněné vydání; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc; 1998; 129 stran; ISBN 80-7076-905-0

47 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 74; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

48 Říčan P.: S Romy žít budeme - jde o to jak; strana 74; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

49 A. Pelíšek: Důchodce zbili tyčí, Mladá fronta DNES, 3.8.2006, rubrika Jižní Čechy, strana 2

5.3. Pozitivní diskriminace

Pozitivní diskriminace je zvýhodnění příslušníků určité skupiny, aby bylo vyrovnáno její nerovné postavení vzniklé diskriminací v minulosti. Slovní spojení pozitivní diskriminace je vlastně nelogické, neboť již sám pojem diskriminace je negativní. Pouhé vyslovení tohoto nesmyslného sousloví vyvolává u většinové populace zápornou reakci na tento termín jako takový. Proto by bylo vhodnější používat označení speciální opatření či afirmativní akce.

Úkolem pozitivní diskriminace je pomoci integrující se skupině v dosažení takových vlastností, jež společnost považuje za nutný předpoklad integrace. Cílem takovéto akce je vytvoření rovnosti příležitostí, tak aby znevýhodnění členové společnosti mohli dosáhnout téže kvalifikace a pracovní výkonnosti jako lidé ze zvýhodněnějšího prostředí.⁵⁰ Rozvoj pozitivní diskriminace má oporu mezinárodních smlouvách, například v Úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace OSN, Rámcové úmluvě o právech národnostních menšin Rady Evropy, Chartě menšinových jazyků Rady Evropy.

Poprvé byla pozitivní diskriminace použita ve Spojených státech amerických v šedesátých letech minulého století, kde docházelo prostřednictvím těchto akcí k podpoře integrace Afroameričanů. Díky afirmativním akcím zde došlo ke vzniku vrstvy vzdělaných, bohatých Afroameričanů a afroamerické střední třídy, srovnatelné se střední vrstvou americké společnosti. V současné době se ve Spojených státech amerických od afirmativních akcí ustupuje z důvodu zmenšující se účinnosti.

Zároveň s návrhy na pozitivní diskriminaci se objevují názory, že není důvod k tomu, aby kdokoliv ve společnosti měl mít neoprávněnou výhodu jen proto, že patří k jakési skupině. Narušuje se tím princip rovných šancí pro každého jedince. Například, pokud není daný člověk pro určitou práci dobře připraven po odborné a lidské stránce, pak mu žádné zvýhodňující kvóty při přijímání v konečném důsledku stejně nepomohou. Konkrétně v případě Romů, dokud bude velká část jejich dětí navštěvovat speciální školy, budou jejich profesní vyhlídky velmi omezené a žádná afirmativní akce toto jejich postavení nezmění.

⁵⁰ Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; strana 79; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9

Pozitivní diskriminace prováděná plošně, bez konkrétního zaměření a zpětné vazby, která by ověřovala smysl a účinnost dané akce, se mi nejeví smysluplnou, neboť při ní nedochází ke zlepšení sociálního postavení jednotlivců. V případě, kdy se jedná pouze o poskytování zvýšených sociálních dávek, může mít takováto pozitivní diskriminace spíše negativní dopad, neboť svým způsobem pouze navazuje na již tak chybně nastavený, demotivující systém sociálních dávek. Prostředky nejsou využity k rozšíření vzdělání, zabezpečení základních sociálních potřeb jako je například vlastní bydlení. Převážně jsou použity na zakoupení značkového oblečení, nejnovějších typů mobilů, alkoholu a podobných „nezbytností“, kterými si Romové zvyšují vlastní prestiž mezi sebou, v rámci jednotlivých kast. Důsledkem je další nepochopení a zneužití takovéto pomoci.

Zastánci pozitivní diskriminace argumentují tím, že ne všichni začínáme na stejné startovací čáře a proto dogmatické uplatňování principu rovných šancí znevýhodňuje jedince, kteří jsou nějakým způsobem handicapováni, a proto by se tyto handicapy měla společnost snažit odstranit.

V případě Romů je třeba zvážit, zda tato skupina má dostatek ekonomického, vzdělanostního a sociálního potenciálu, aby byla schopná se vlastními silami emancipovat. Vhodnou pozitivní diskriminaci bychom mohli považovat za jakousi investici do budoucna. Pokud by výsledkem takovéto akce byl vznik určité romské střední třídy a vzdělané elity, budou Romové mnohem menší sociální zátěží pro stát.

Zrovna tak je však možné, že nejlepší cestou, jak dosáhnout sociálního začlenění Romů, je vytvoření rovných podmínek a důsledné vyžadování plnění povinností. Administrativní vyčlenění jednotlivých skupin nemusí vést k jejich sociálnímu začlenění, ale naopak k jejich dalšímu sociálnímu vyčlenění. Pokud si uvědomíme kdo všechno je vlastně v naší společnosti považován za ohroženou skupinu (ženy, neúplné rodiny, osoby vstupující na pracovní trh, senioři, chudí, nemocní, zdravotně postižení, osoby starající se o osoby starší a nemocné, znevýhodněné děti, děti ohrožené v důsledku absence rodičovské autority, jazykové menšiny, uprchlíci, přistěhovalci, Romové, další etnické menšiny, bezdomovci, oběti závislosti na alkoholu a jiných drogách a jejich rodinní příslušníci ..) můžeme

dojít k závěru, že obyčejní a neznevýhodnění občané tvoří v naší společnosti ohroženou menšinu.

5.4. Příklady pozitivní diskriminace

Jako příklad pozitivní diskriminace bych chtěla uvést dotační program „Podpora romských žáků středních škol na období září - prosinec 2006“. Tato dávka je určena právníkům osobám vykonávajícím činnost zabývajícími se výchovně - vzdělávacím procesem. Prostředky jsou určeny na úhradu nákladů žáků za vzdělávání (úplata za vzdělávání na soukromých středních školách, konzervatořích, vyšších odborných školách a doplňkových kurzech), stravování ve školních zařízeních, ubytování ve školském zařízení, náhradu nákladů spojených s dojížděním žáka mimo obec, školních potřeb (například sešity ale i psací stroj, šicí stroj nebo osobní počítač) a ochranných pomůcek včetně mycích, dezinfekčních a čistících prostředků.

Do programu lze zahrnout pouze studenty s pravidelnou docházkou bez neomluvených absencí a bez kázeňských problémů. Na dávku není právní nárok. O přidělení dotace rozhoduje ministerstvo školství na základě jednání výběrové komise složené ze zástupců Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva vnitra České republiky a Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Žádosti jednotlivých žáků zasílá k posouzení na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy právnícká osoba (škola).

Jednotlivé žádosti musí obsahovat vyjádření romského poradce v místě trvalého bydliště. Finanční prostředky jsou převedeny od poskytovatele na výše uvedený subjekt, který pak z těchto prostředků uhradí náklady žáka přímo nebo zpětně na základě předložených účetních dokladů za příslušné období.

Není vytvořena jakákoliv forma zpětné kontroly. Nikdo již tedy nezkoumá, zda po poskytnutí dávky žák do školy opravdu dochází, není zde vytvořena motivační vazba na studijní výsledky. Není zdaleka jisté, že tyto prostředky jsou skutečně využity způsobem, pro něž byly poskytnuty, že neskončí v útratě za alkohol a cigarety. Tato dávka, vzhledem k tomu, že je poskytována „za nic“, nemotivuje ke studijním výsledkům a zvýšení kvalifikace, je to pouze další za způsobů

„rozmazlování“ Romů. Je poskytována v podstatě pouze na základě příslušnosti k romské menšině a vede k posílení všeobecného přesvědčení Romů, že mají nárok na něco víc, než ostatní.

Pozitivní diskriminací je i nastavení nerovných podmínek při přijímání nových policistů. Po opakovaných incidentech především na městských sídlištích, se rozhodlo Zastupitelstvo města Českých Budějovic posílit hlídky a zařadit do nich i příslušníky romské menšiny. Názor romských představitelů včetně jihočeského romského koordinátora pana R. Slivky je, že by romští strážníci uklidnili situaci na problémových sídlištích. Z tohoto důvodu byl romským koordinátorem vznesen požadavek na zmírnění podmínek při přijímání k městské policii, případně zařazení Romů jako pomocníků beze zbraně či vyjednavců. Požadavky na přijetí romského uchazeče původně byly: minimálně 21 let, středoškolské vzdělání a bezúhonnost. I když došlo k toleranci vzdělání, nenašel se vyhovující uchazeč.

Požadavek romských představitelů je poněkud překvapivý, vzhledem k masivní propagaci programu Polis probíhající ve spolupráci s úřady práce. Program „Polis“ získal finanční podporu v rámci operačního programu Rozvoj lidských zdrojů pro realizaci „Speciálního rekvalifikačního kurzu pro strážníky romské komunity a národnostních menšin“. Původním záměrem byla realizace čtyř těchto kurzů, kde veškeré náklady na rekvalifikaci měly být v rámci grantového programu plně hrazeny převážně ze strukturálních fondů Evropské unie.

V minulém roce se však nenašel jediný romský uchazeč v rámci jihočeského kraje mající o daný kurz zájem a vzhledem k tomu, že z celé České republiky se našel uchazeč pouze jeden, nebyl kurz otevřen. Nabízí se otázka, proč romští představitelé nepůsobí již dávno na členy své komunity s cílem zapojit své zástupce do řad strážníků obecních a městských policíí.

Existují i důvodné pochybnosti o očekávaném přínosu romských strážníků. Tyto pochybnosti vychází z mentality této minoritní skupiny. Ve chvíli kdy se Rom zapojí tímto způsobem do veřejného života, přestává být pro ostatní členy komunity Romem. Pokud se nenechá zmanipulovat, odmítne působit jako „volavka“, nebudou s ním již ostatní komunikovat a respekt vůči němu bude v podstatě menší, než k policistovi z majoritní populace.

5.5. Vsetínské stěhování Romů

Ve Vsetíně některé romské rodiny obývaly dům v centru města určený k demolici, kde bylo v nedávné době několik požárů. Vzhledem k neuspokojivému stavu objektu a k územnímu plánu města, jim nebyla prodloužena nájemní smlouva. Romové se odmítli vystěhovat a tak následovala soudní výpověď. Romové svoji bytovou situaci neřešili, a tak byla větší část z nich vystěhována na okraj města do nových barevných domů složených z tzv. bytových kontejnerů. Ostatním byla nabídnuta půjčka, za kterou byl koupen dům, kam byly romské rodiny odstěhovány.

Nové bytové domy na okraji Vsetína nejsou domy v pravém slova smyslu. Jsou složeny z unimobuněk, které se dají jednoduše smontovat a zase rozmontovat. Mluví se o „antivandal designu“, neboť na chodbách a na schodišti je vše z plechu, vnitřek ze sádkartonu a umakartu. Na předměstí tak uměle vzniklo nové ghetto. Okolí domů i společné chodby jsou čisté a upravené, nedaleko je i dětské a fotbalové hřiště, společenská místnost. Plánuje se zde otevření mateřské školky. Je zde také nepřetržitá služba pracovníků diakonie, dohlížející na klid a pořádek.

Klíčem k čistotě se stala domovní samospráva a přísné domovní podmínky. Pokud někdo nebude tyto podmínky dodržovat, skončí na ulici. Strach z vystěhování je jak se zdá poměrně motivující. Romové jsou s novým bydlením v buňkách většinou spokojeni.

Problémem se jeví kvalita zakoupených „nových“ domků (souvisí s nízkou cenou a schopností Romů splácet zakoupenou nemovitost) a jejich vhodnost pro velké romské rodiny, velká vzdálenost od původního bydliště a to, že přestěhování obnáší naprostou změnu životního stylu, neboť nové domky byly zakoupeny na Jesenicku a Romové nejsou zvyklí odklízet sníh a starat se o rodinný dům v extrémních horských podmínkách. Zároveň dochází k izolaci romských rodin, uvyklých žít v pospolitosti s ostatními Romy, složitý bude i proces přizpůsobení se novému prostředí. Téměř okamžitě po přistěhování romských rodin, čelí starostové obcí stížnostem na nadměrný hluk a drobné krádeže. Přes to všechno hodnotí komunitní pracovnice nové bydlení ve srovnání se starým pavlačovým domem kladně.⁵¹

⁵¹ J. Blažková: *Vyvezl Romy z města, vyhrál volby*; Mladá fronta DNES; 26.10.2006; rubrika Z domova; strana 12

Je třeba vzít v úvahu několik aspektů této kauzy. Všichni lidé, kteří původně obývali zdevastovaný bytový dům, se nacházeli v situaci, kdy mohli být vystěhováni ze zákona na ulici. Dům obývalo i osm „bílých“ rodin, které se o sebe sami postaraly. Romské rodiny nikdo na ulici nevystěhoval. Na vybudování nových (byť ne běžných) bytů pro Romy město vyčlenilo, dle slov starosty, dvacet milionů korun, a do těchto bytů byla přestěhována většina romských rodin z původního bytového domu (zároveň byla použita státní dotace). Odsunutí pryč ze Vsetína se týkalo pouze 7 rodin (ve Vsetíně jich je celkem 100), takže tvrzení, že šlo o přesunutí romského problému někam jinam, není zcela přesné.⁵²

K vystěhování Romů z pavlačového domu se vyjádřili i zdravotníci z místní polikliniky a nemocnice. Toto zdravotní zařízení je v těsné blízkosti pavlačového domu, který Romové původně obývali a tak byli zdravotníci dlouhodobými svědky vandalismu, hádek, zpěvu a křiku, který se z pavlačového domu ozýval a rušil tak nemocné ve zdravotnickém zařízení. Lékaři bezvýsledně opakovaně žádali město, krajský úřad, politiky a další instituce o pomoc. Politici se o problém začali zajímat až po vystěhování Romů. Zaměstnanci polikliniky zorganizovali na podporu J. Čunka petici. Dle mínění lékařů, nemá řešení komplikovaného sousedství polikliniky a Romů nic společného s rasovou diskriminací. „Nezáleží nám na tom, kdo v domě bydlel, ale vadilo nám, co se na místě dělo a jak to nemocnici poškozovalo. Problémy trvaly léta, ale všichni se o to začali zajímat až nyní.“⁵³

Je tedy vsetínský starosta škůdcem Romů nebo jejich dobrodinec? Šlo pouze o předvolební pokus o získání hlasů? Dalo by se v tomto případě mluvit o diskriminaci, o nuceném odsunu a bezohledném vyřešení romského problému v dané lokalitě. Na danou záležitost lze nahlížet i jako na pozitivní diskriminaci, neboť vystěhované rodiny neměly rovné podmínky. Neromským rodinám nikdo otázku nového bytu řešit nepomohl. V každém případě došlo ke zkvalitnění bydlení a tím i sociálních podmínek většiny dotčených Romů. Došlo i k pozitivnímu posunu Romů směrem k zodpovědnosti za vlastní život, byť proti jejich vůli.

⁵² L.Navara: *Romský odsun 2006*; Mladá fronta DNES; 2.11.2006; rubrika Publicistika; strana 12

⁵³ jfg: Čunkovo řešení je správné, tvrdí lékaři! ; Mladá fronta DNES; 8.11.2006; rubrika Východní Morava; strana 02

Problém neplatičů a nepřizpůsobivých členů společnosti se tím však nevyřešil. Takovýto necitlivý přístup a segregace s sebou může přinést i obvyklá rizika ghett jako jsou nárůst kriminality, užívání drog, rasismus, záškoláctví a lichvu.

Celá akce vzbudila silné emoce. Politici, romští představitelé, média, všichni se snažili dát najevo solidaritu s odstěhovanými Romy. Nikdo se nepozastavil nad tím, že byt' věděli o tom, že jim končí nájemní smlouva, neprojevíli minimální snahu se o sebe a své rodiny postarat. Přesně tak, jak jsme je to v minulých letech naučili, čekali, až to společnost vyřeší za ně. Zklamáním bylo, že na rozdíl od minulých let, neobdrželi klasické byty první kategorie. V žádném zákoně není stanoveno, že společnost je zodpovědná za pasivitu a neodpovědnost jedince. Lidé by si měli uvědomit, že ani menšina by neměla mít jiná práva, než společnost ve které žije.

6. Průzkum

V průběhu zpracování této bakalářské práce jsem se snažila co nejvíce se seznámit s romskou kulturou, dozvědět se více o jejich mentalitě, chování a současném životě. Za tímto účelem jsem se nejen seznamovala s literaturou, zabývající se Romy, ale pokusila jsem se formou rozhovoru zjistit konkrétní informace o reálném životě romské komunity a o jejich postoji k naší společnosti.

Navštívila jsem několik pracovníků v oblasti sociální péče, pracovníky českobudějovické charity, romské koordinátory, učitele základních škol, příslušníky policie. Z informací, které jsem získala, se dá vyvodit následující:

Velká část českobudějovických Romů se stále spoléhá na sociální dávky. Většinou mají zájem především o pomoc finanční, ne vždy jsou schopni ocenit projekty na jejich začlenění do majoritní společnosti. Projevuje se to například tím, že Romové nejsou příliš ochotní spolupracovat s organizacemi zabývajícími se volnočasovými aktivitami romské mládeže. Jako neúčelné se jeví neoprávněné poskytování plošných zvýhodnění. Poskytování výhod by mělo být konkrétně zaměřeno a především kontrolováno, důležité je také přimět Romy k dodržování povinností a přijetí norem společnosti.

Romové také nemají příliš velkou důvěru k romským koordinátorům, kupodivu je tato nedůvěra více zřetelná u p.Slivky, který je sám romské národnosti. Do dnešní doby se nepodařilo vzbudit zájem Romů o práci ve veřejné sféře a o zapojení do veřejného života. Bohužel stále přetrvává nezáměr Romů o rekvalifikaci.

V posledních letech dochází ke zvýšení zájmu romských rodičů o vzdělání jejich dětí, což se projevuje ve zlepšení školní docházky. Zároveň se snižuje zájem o školy se specifickou výukou. Stále zřetelněji se ukazuje nutnost předškolní výchovy romských dětí, a to z důvodu lepšího zvládnutí českého jazyka a návyku na povinnosti, čímž by mělo dojít k usnadnění zapojení romských dětí do školní výuky, zvládnutí učiva a následně k zlepšení pracovního uplatnění Romů.

Je třeba zaměřit se na volnočasové aktivity romské mládeže s využitím jejich temperamentu a přirozeného nadání k hudbě, tanci a výtvarným činnostem. Důležité je také zaměřit se na výchovu romské mládeže k sociálním dovednostem.

V zájmu snížení vzájemné averze a zvýšení vzájemného pochopení většinového a romského obyvatelstva je nutné zaměřit se již na děti školního věku, ve větší míře je seznamovat s dějinami a kulturou romského etnika.

Dále jsem se pokusila o průzkum s cílem zjistit skutečné postoje romského obyvatelstva vůči většinové společnosti. Zvolila jsem metodu rozhovoru. Připravila jsem si 10 základních otázek, které jsem pokládala při rozhovoru náhodným příslušníkům romského etnika. Podle situace jsem pak tyto otázky obměňovala a doplňovala o konkrétnější dotazy, vyplývající z daného rozhovoru. Otázky jsem zaměřila na to, jak Romové vnímají své vztahy s neromy, na to, zda považují vzdělání a znalost českého jazyka za důležité. Seznam otázek a přepis konkrétních rozhovorů je přiložen jako příloha k této práci.

Průzkum byl prováděn na českobudějovickém sídlišti Máj, v přílehlém okolí Palackého náměstí (České Budějovice) a v ubytovnách pro sociálně slabé obyvatelstvo nájemného na Vrbenské a Okružní ulici v Českých Budějovicích. Celkem jsem oslovila 35 respondentů (příslušníků romského etnika).

Ochota Romů odpovídat na otázky byla silně ovlivněna okolím. Pokud jsem zastavila jednotlivce a v okolí nebyli jiní příslušníci romské komunity, tak většinou nebyl problém realizovat rozhovor. V případě, že se v okolí nacházelo více

Romů, nebylo téměř možné je zastavit, případně rozhovor vždy odmítli a ohlíželi se po ostatních. Negativní přístup měli především Romové ze sídliště Máj. Z některých reakcí respondentů jsem občas nabyla dojmu, že odpovědi jsou ovlivněny představou konkrétního respondenta o tom, co chci slyšet. Z průzkumu jsem vyvodila následující závěry:

Jako problém naší společnosti se Romům jeví rasismus, vysoké životní náklady a podmínky, ve kterých Romové žijí. Vinu dávají jednoznačně neromům, většinou si nejsou schopni (nebo nechtějí) připustit svůj podíl zodpovědnosti za to, jak a kde žijí.

Někteří poukázali na to, že se o pomoci Romům hodně mluví (i romští představitelé), ale v podstatě jediné, co pro ně děláme je poskytování sociálních dávek. Část respondentů si uvědomovala, že toto není cesta, neboť poskytování finančních prostředků není spojeno s kontrolou k čemu jsou užity a chybí i pomoc v zorientování se v nepřehledné ekonomické současnosti.

„Velký potíže na úradech, dávají jen sociální dávky a nepomáhají nám, nevysvětlí nám, co máme dělat“ (resp. č. 33) „Sami jste nás naučili nedělat, dáváte nám peníze zadarmo a nekontrolujete, co s nima děláme. Neumíme si to naplánovat, většinou se vše rychle utratí a pak nemáme z čeho žít. Je jednoduchý dát peníze, to není pomoc. Je třeba vysvětlovat a pomáhat žít.“ (resp. č. 35) „Sociálka by se měla kontrolovat, jestli se, ti co berou sociálku, starají o děti, jestli chodí do školy a učí se česky. V Anglii platí, jestli chceš tady žít, musíš umět jazyk.“ (resp. č. 9) „Ščuka, Veselý pro nás nic nedělají. Jen chtěli koryto, mají plnou hubu řečí, ale to je všechno. To samý Slivka. Mělo by být víc zástupců, aby se snažili vyniknout, pak by pro nás něco dělali.“ (resp. č. 26)

Přestože většina respondentů uvedla, že chování neromů k Romům záleží na konkrétních jednotlivcích („Podle toho, jak kdo.“ (resp. č. 26)), velká část vyjádřila názor, že je „házíme do jednoho pytle.“ Jsem přesvědčená, že právě toto je jeden ze základních problémů vzájemného soužití. Pokud většinové obyvatelstvo nebude schopno nejen slovně, ale fakticky rozlišit své schování k bezproblémovým Romům, nemůžeme očekávat, že nám uvěří a že se v budoucnu budou vztahy ve větší míře zlepšovat. „...že nám nadávají tady, když jdeme do krámu jsou všude,

hlídají nás“ (resp. č. 11) „...někteří k nám mají evidentní odpor, občas si připadám jako strašák.“ (resp. č. 35)

Diskriminaci a rasismus v naší společnosti podle vyjádření respondentů Romové pocítují. „Rasismus tu je, ale není vidět. Neřeknou do očí, že mě nevezmou do práce, protože jsem cikán, řeknou že to místo už není.“ (resp. č. 23) „V Anglii jsme se nebáli.“ (resp. č. 9) „Vyhodili mě z práce, že jsem Rómka.“ (resp. č. 34) „Chovají se k nám, jako bychom byli jiný živočišný druh.“ (resp. č. 35) „...nadávají dětem, ve škole je bijou, učitelky se o to nestarají.“ (resp. č. 15) „Je tu rasismus. Ale, jak my se chováme?!“ (resp. č. 26)

Část respondentů si uvědomovala že negativní postoj neromů může být reakcí na „nestandardní“ chování romských obyvatel v dané lokalitě. „Některý dobře, některý špatně. Podle toho jak se chováme my.“ (resp. č. 25) Konkrétně jako problém vyhocených vztahů na českobudějovickém sídlišti Máj uvedli téměř všichni, velkou soustředěnost romských obyvatel v této lokalitě, vzájemnou nesnášenlivost jednotlivých romských rodin. „Dávaj nás na jedno místo a pak se divěj, že je tu bordel. Měli by nás rozhodit.“ (resp. č. 22) „Jsme hlučnější. Pomíchali jste rodiny, nejdřív jste je roztrhli a pak sestěhovali různé rodiny dohromady.“ (resp. č. 35) „Je nás tu moc, různý rodiny, který se nesnášej.“ (resp. č. 23)

Z odpovědí (pokud byly myšleny upřímně) je patrné, že Romové si uvědomují nezbytnost znalosti českého jazyka, jakožto komunikačního jazyka s většinovou společností a jazyka úředního. Dále vyplynulo i to, že Romové pochopili souvislost mezi vzděláním a lepším pracovním uplatněním. „...vzdělání je důležité, chci aby se měli líp než já.“ (muž 30 let, ubytovna Vrbenská) Nicméně zvyšování vzdělání (a s tím související pracovní zapojení) přenechávají většinou na budoucí generaci. Dá se přepokládat, že děti které vyrůstají v prostředí, kde se na život nevydělává „těžkou“ prací ale sociálními příspěvky, těžko budou sami žít jinak. „Verba movent, exempla trahunt“ (Slova povzbuzují, příklady táhnou). Na pobírání sociálních dávek nikdo školu nepotřebuje.

Na zapojení Romů do řad městské policie nebyl mezi respondenty jednotný názor. Vyskytly se reakce typu: „Zkrotili by cikány.“ (resp. č. 19) „...škoda peněz na cikánskýho policajta.“ (resp. č. 23) „...ještě by to bylo horší, neposlouchali by je.“

(resp. č. 22) Některé odpovědi potvrdily složitost této problematiky: „asi by to zneužívali. Byl by na ně dost velký tlak veřejnosti, kolegů a i našinců. Měli by velké problémy ve své rodině.“ (resp. č. 35)

Jako důvod nezájmu o toto povolání bylo respondenty uváděno nedostatečné vzdělání a velké procento trestaných Romů. O programu „Polis“ nikdo z respondentů nevěděl. Toto může být způsobenou buď nedostatečnou propagací programu pracovníky úřadu práce, nebo skutečným nezájmem Romů. Vyvozuji z toho, že romský požadavek na romské strážníky vzniklý jako reakce na střelbu ze vzduchovky na sídlišti Máj nebyl míněn vážně. Bylo to jakési zviditelnění „nespravedlnosti a křivdy“ páchané na Romech a možná i zviditelnění romského koordinátora.

Dotaz, týkající se události ve Vsetíně vzbuzoval u Romů silné emoce. „Nedal jim šanci, neměl je vystěhovat.“ (resp. č. 26) „Zase nastrkal cikány na hromadu.“ (resp. č. 23) „Je to hajzl, terorista.“ (resp. č. 22) „To je ostuda, že takhle zachází s lidma, ani zvířata by v takovejch kotcích nežily.“ (resp.č. 9) „To není pomoc. Měli jim půjčit peníze na byt, který by si sami vybrali a pak spláceli a ne je vystěhovat do kontejneru.“ (resp. č. 35)

Tyto reakce jsou dokladem toho, že Romové stále čekají řešení svých problémů od jiných. Pokud poskytnutá pomoc neodpovídá jejich představám, křikují, stěžují si. Křikem se chtějí domoci dalších neoprávněných výhod. Stále ještě nepochopili, že postarat se o své vlastní záležitosti je povinností každého jedince a ne (tak jako v dobách minulých) státu. Pouze v jednom případě jsem se setkala s odlišným názorem. Jednalo se však o respondentku pocházející ze smíšené rodiny, jejíž názory byly pravděpodobně výrazně ovlivněny neromskou částí rodiny. „Nelíbí se mi to. Udělali to špatně. Měli zaplatit (Romové), můžou si za to sami, neumí přemýšlet.“ (resp. č. 19)

Byli i tací, kteří o záležitosti nic nevěděli. Romy z centra nezajímal osud Romů z Máje, Vsetín byl pro některé příliš daleko. Ukazuje to na úpadek vzájemných romských vazeb a lhostejnost k veřejnému dění.

Návrh doporučení pro práci s romskou komunitou

Chování Romů se po roce 1989 výrazně změnilo. Pře tímto rokem měli svůj svéráz, ale ten se projevoval většinou pouze uvnitř jejich komunity. Přestože je komunistický režim zvýhodňoval (především děti), důležité bylo, že museli pracovat. Současní Romové se velmi rychle přetransformovali do menšiny, které je nepřetržitě ubližováno. Tento jejich postoj je bohužel upevňován i názory o diskriminaci Romů v České republice ze zahraničí. Škola, studium, vyučení jsou pouze pojmy, nemající pro Romy velký význam. Pracující Rom není ve své komunitě ve většině. Zvyšuje se kriminalita, konzumace drog, alkoholu a závislost na hracích automatech. Nemají představu o tom, kde se vlastně berou peníze na jejich sociální dávky. Gadžo je tu od toho, aby se o ně postaral a aby je živil.

Existuje pouze jediná cesta – vzdělávání, nerozlišování na „černé“ a „bílé“, důsledné vyžadování dodržování společenských norem, zapojit Romy do rozhodování o budoucnosti svého bydliště. Bez vzdělání nelze cokoliv změnit.

Namísto škol se specifickou výukou a se sníženým obsahem učiva, důsledně požadovat docházku romských dětí do předškolních tříd. Zde se mohou děti ze sociálně znevýhodněného prostředí nenásilnou formou naučit nejen spisovné češtině, ale i návykům potřebným k úspěšnému absolvování studia a předejít tak neúspěšným počátkům ve školní docházce, které výrazně ovlivňují průběh dalšího vzdělávání. Úkolem těchto tříd je organizovaná činnost dětí ve formě her, vycházek, pracovní, pohybové, hudební a výtvarné činnosti, jež by zároveň prohlubovala jazykovou a komunikační dovednost a pomáhala rozvíjet poznání. Zároveň by byla vhodná účast romských asistentů v těchto třídách z důvodu překlenutí jazykové bariéry a kulturních zvyklostí.

Nestačí však tyto třídy zřídit, ale je především zapotřebí zajistit docházku dětí. Ze zkušeností sociálních pracovníků lze vyvodit, že jediný způsob jak přinutit rodiče ze sociálně nevýhodného prostředí k tomu, aby své děti do těchto tříd skutečně posílali, je sankcionovat je vhodným způsobem za nezájem o vzdělávání svých potomků.

Vzhledem k tomu, že vzdělávací proces by měl přihlížet k individualitě dětí, k jejich schopnostem a přirozenému nadání, jeví se mi jako vhodné využít ke vzdělání romských dětí školy waldorfského typu. Waldorfská škola je dvanáctiletá všeobecně vzdělávací škola zaměřená na naplnění standardů vydaných Ministerstvem školství a zároveň na zajištění všestranného rozvoje dítěte. Vzhledem k rozmanitosti učebního plánu, lze předpokládat, že každé dítě nalezne v učebním plánu něco, v čem bude mít šanci vyniknout. Dochází tak ke snížení rozdílu mezi více či méně nadanými nebo zručnými. Výkon žáků je hodnocen slovně a vyjadřuje souhrn předností a nedostatků dítěte a pokrok učiněný v daném roce. Výhodou pro romské děti je i to, že se zde neklade důraz na soutěživost, nýbrž zde platí zásada spolupráce žáků.

Základem výuky ve waldorfských školách je tvořivá práce, zkušenost a zážitek. Není zde kladen tak velký důraz na mechanickou paměť a encyklopedické znalosti. Romské děti mají dostatek energie, je však zapotřebí napřímít tuto energii správným směrem a rozvíjet jejich vrozené vlohy. Pozvolnější tempo výuky by také mělo řešit jejich nedostatečnou znalost českého jazyka. Nevýhodou tohoto řešení je finanční náročnost alternativního školství, nedůvěra společnosti k této formě výuky a v neposlední řadě problematická spolupráce s rodinou. Právě spolupráce s rodinou je základem pro dobré fungování tohoto typu škol. Většina romských rodin však není dostatečně motivována pro takto těsný kontakt se školou.

Je zapotřebí vzdělávat Romy nejen na školách, důležité je podchytit romskou mládež v její mimoškolní volnočasové aktivitě. Ukázat jim rozdíly v životních návycích majoritní společnosti a romské komunity. Vysvětlit jim, čeho mohou docílit vzděláním, prací, změnou životního stylu. Využít mimoškolní zájmové organizace k rozvoji a zachování specifické kultury Romů.

V zájmu vzájemného sblížení kultur, by bylo jistě prospěšné ve větší míře seznamovat společnost s historií, zvyklostmi a kulturou Romů jak ve školách, tak i v médiích.

Důležité je co nejpravdivěji analyzovat příčiny, které vedou ke konfliktním situacím. Přitom je třeba přiznat i podíl majoritní společnosti na vzniku sociálně vyčleněných skupin. Proč se vlastně vytvářejí skupiny s hromadícími se sociálními

problémy? Jak je možné, že vzniknou dluhy z neplacení nájemného za mnoho let? Není to důkaz nedbalosti správce bytového fondu, neboť nedošlo k včasnému vymáhání neplaceného nájemného, a proč v tomto případě nebyl ustanoven náhradní příjemce dávek sociální péče? Proč nebyly vyvozovány následky ihned, již za první porušení povinnosti nájemníků (například při poškozování bytů)? Romové ctí autoritu, kde však žádná není, není koho respektovat.

Průzkum ukázal potřebu zpřísnění dohledu sociálních pracovníků a změny systému sociálních dávek, propojení systému poskytování těchto dávek s konkrétní životní situací tak, aby naplňovaly zamýšlený účel: důstojné přežití (úhrada nákladů spojených s výživou a věcmi každodenní spotřeby), jistotu bydlení a zároveň aby nedemotivovaly při hledání pracovního uplatnění. Posílit kapacitně současný systém sociální péče tak, aby jednotliví pracovníci, vzhledem k náročnosti práce v terénu, profesionalitě a nezaujatosti, byli schopni objektivně posoudit konkrétní sociální situaci v domácnosti a aby nedocházelo k dalšímu zneužívání sociálního systému našeho státu.

Závěr

... správně mluvit a umět se chovat ve společnosti ... (Alan Jay Lerner: My fair Lady)

Averze většinové společnosti vůči Romům není o barvě pleti, či o příslušnosti ke skupině. Je důsledkem chování a sebe prezentace Romů. Proč nemáme stejné výhrady k vietnamské menšině? Je přece také výrazně somaticky odlišná, žije v uzavřeném společenství, má jiné zvyky a jiný životní styl než majoritní společnost, kriminalita této skupiny má vyšší ekonomický dopad na naši společnost, také jejich čeština není zdaleka stoprocentní. Domnívám se, že rozdíl tkví v tom, že vietnamská komunita nezneužívá náš sociální systém, jejich pracovitost a snaha se o sebe postarat je na první pohled zřejmá, více méně dodržují naše společenské normy. Nedevastují okolí, nejsou hluční. Nakonec i mezi příslušníky většinové populace

jsou jedinci potřebující pomoc, zatímco mezi minoritní společností jsou lidé, kteří rozhodně žádnou pomoc nepotřebují.

Otázkou je, zda nám nebyl rasismus vnucen politiky, médií a ochránci lidských práv. Dokud nám nebyl vnucen názor, že vlastně dělíme svět na černé a bílé, pohlíželo se na krádež jako na krádež a rvačka měla svůj reálný důvod. Požadovat od všech bez rozdílu, aby pracovali a dodržovali zákony nebylo rasismem.

Jsem přesvědčená, že Češi nejsou, až na výjimky, rasisté. Pokusím se srovnat pracovní den fiktivních rodin, romských a gadžovských, v jednom domě. Je 5 hodin ráno, dospělí členové gadžovských rodin vstávají a odcházejí do zaměstnání. Okolo 11 hodiny dopoledne, mají za sebou zhruba polovinu pracovního dne. V tuto dobu jejich romští sousedé vstávají, není kam spěchat, s největší pravděpodobností to není práce, z čeho jsou živi, náš stát se o ně dobře postará. 16 hodin odpoledne: gadžové spěchají z práce, nakoupit, postarat se o děti a domácnost. Okolo 20 hodiny gadžové unaveně usedají k televizi a chtějí relaxovat, jejich romští sousedé právě začínají žít. V 23 hodin, kdy gadžové odcházejí spát, jsou Romové v nejlepší zábavě a před domem hrají na kytary a hlučně se baví, sem tam je něco rozbito. 5 hodin ráno: nevyspalí a rozzlobení gadžové vstávají a odcházejí do zaměstnání. Jejich romští sousedé v klidu a pohodě spí... Je snaha normálně žít a pracovat rasismem? Negativní reakce na kohokoliv, kdo mě více či méně obtěžuje, je dle mého názoru zcela normální a přirozená a nemá nic společného s příslušností k rase.

Průzkum provedený mezi příslušníky romské minority prokázal, že Romové sami si z větší části uvědomují nepřijatelnost svého chování. Dokonce to uvádějí jako jeden z důvodů vyhrocených vztahů na sídlištích, kde je zvýšená koncentrace romských občanů. Vinu za to, však dle jejich názoru nese většinová populace, tím, že je sestěhovala na jedno místo.

Průzkum zároveň ukázal, že Romové jsou velmi pasivní, neochotní k jakékoli změně svého životního stylu, byť jim zcela nevyhovuje. V odpovědích byla znát rezignace a uzavření se do svého světa, nezájem o okolí. Jejich tvrzení o tom, že mají zájem o vzdělání svých dětí, nepůsobilo, až na některé výjimky, příliš přesvědčivě, nikdo z respondentů, na otázku představy o vzdělání jejich dětí, nevedl konkrétní školu. Ukázalo se, že jsou velmi dobře seznámeni se svými právy a nároky

na různé sociální dávky. Pravděpodobně je však vyvíjena nedostatečná snaha vysvětlit jim i jejich povinnosti a to, jak může právě dodržování norem společnosti zkvalitnit jejich každodenní život. Docílit toho, aby udělali krok od uvědomění k samostatnému řešení.

Je však možné, že část Romů o začlenění do majoritní společnosti nestojí. Dokladem toho je přístup některých Romů k dětem, které prošly z jakéhokoliv důvodu výchovným ústavem, kde si osvojily životní návyky většinové společnosti. Tyto děti nebývají zpětně romskou komunitou přijímány, neboť jim chybí „romipen“ a jsou Romy označovány jako „kokosáci“ (uvnitř bílé, zvenku tmavé).⁵⁴ Tyto děti jsou tak vyčleněny jak z většinové společnosti, tak i ze své původní komunity.

Pozitivní diskriminace není dle mého názoru vhodným řešením romské otázky. Již ve Spojených státech amerických bylo prokázáno, že jakéhokoliv zvýhodňování porušení pravidel rovnosti vede k nárůstu nevraživosti, rasistickým projevům a ke spoléhání se na tyto výhody. Také pokus o pozitivní diskriminaci při přijímání uchazečů do řad policie v Nizozemí měl negativní dopad. Zvýhodnění skupiny uchazečů mělo za následek přijímání méně schopných uchazečů, výrazné snížení kvality práce policie a snížení její prestiže ve společnosti. Mírnějším zacházením s jedinci porušujícími zákon a neplatiči nájemného nemůžeme docílit u těchto lidí uvědomění, že jejich chování je nesprávné. Nezmění se, když budou mít stále vše „zdarma“.

Na pozitivní diskriminaci bychom mohli pohlížet jako na skrytý projev rasismu. Vždyť ve chvíli, kdy někoho zvýhodňujeme na základě jeho příslušnosti k určité rase, přiznáváme rozlišení lidí podle tohoto kriteria, jsme tudíž rasisté. Ve své mysli tak řadíme část lidských bytostí (na podkladě fyzické odlišnosti) mezi jakési postižené bytosti, kterým je třeba pomáhat, neboť by se sami nebyli schopni o sebe postarat. Není to pro tyto jedince urážející? Odlišné zacházení s menšinami nemůže společnosti přinést nic pozitivního. Pouze se bude prohlubovat závislost menšin na sociálním systému společnosti a zvyšování nároků této skupiny

⁵⁴ Slivka R.: *Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji*; strana 33; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran

na neoprávněné výhody. Namísto začlenění menšiny do majoritní společnosti, prohloubí se její vyčlenění, společnost se ostřeji rozdělí na schopné a „od přírody méně schopné“.

Pozitivní diskriminace není opakem rasismu a rasové diskriminace, je jen její druhou stránkou. Rasismus jako rasismus, není důležité, zda rasista drží v ruce železnou tyč, či se ohání pseudohumanismem. Opakem rasismu je pouze nerasismus, nerolišování podle rasy. Máš snědou pleť? Ano, ale žádný důsledek z toho neplyne. Jsi jiné rasy? A co má být? Stále jsi představitel homo sapiens sapiens. Přestaňme tedy jednat s Romy jako s méněcennými. Afirmativní akce by měly být zaměřeny ne obecně a celoplošně, ale na konkrétní situaci a měly by být využívány velmi opatrně. Zároveň je nutné takovéto akce spojit se zpětnou kontrolou, zda efekt kterého se docílilo, je skutečně ten zamýšlený a prospěšný celé společnosti.

Romové jsou v České republice dlouhodobě vyloučenou skupinou. Jejich sociální vyloučení je mnohorozměrné a dotýká se více oblastí sociálních interakcí. Kulturní vyloučení se projevuje například odepřením přístupu ke vzdělanosti a kulturnímu kapitálu společnosti. Prostorové vyloučení – ghetta, enklávy. Přímou návaznost na kulturní vyloučení má ekonomické vyloučení, odrážející se ve vyloučení z trhu práce, přístupu k bydlení a službám. Velmi výrazně (jak prokázal průzkum) se projevuje symbolické vyloučení, jehož podstatou je negativní stereotypizování vyloučené skupiny. Vyloučení se odráží i ve snížené politické a občanské participaci.

Uvedené roviny vyloučení se vzájemně prolínají, čímž se posilňují negativní účinky vyloučení. Pro odstranění sociálního vyloučení je nutný komplexní přístup, propojující opatření v co nejvíce oblastech, v nichž Romové čelí vyloučení. Nesmíme však zapomínat, že na jakékoliv řešení musí být vždy dva, jeden co pomáhá a druhý, který mu jde vstříc.

Seznam literatury

Citovaná literatura

1. Bakalář P.: *Psychologie Romů*; Votobia Praha; Praha 2004; 179 stran; ISBN 80-7220-180-8
2. Hübschmannová M.: *Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit*; 3. nezměněné vydání; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc; 1998; 129 stran; ISBN 80-7076-905-0
3. Palacký F.: *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané; svazek druhý; Praha; vydal s poznámkami Jaroslav Charvát a slovníčkem opatřil František Krčma, nakladatel L.Mazáč v Praze; 1941; 470 stran
4. Říčan P.: *S Romy žít budeme - jde o to jak*; 2. upravené vydání; Praha; Portál; 2000; 149 stran; ISBN 80-7178-410-9
5. Stewart M.: *Čas Cikánů*; přeložila Prudká S.; 1. vydání; Brno; Barrister & Principál; 2005; 280 stran; ISBN 80-7364-017-1
6. Urban K.: *Policie v multikulturní společnosti*; příloha časopisu Policista 4/2006; 1. vydání; Ministerstvo vnitra České Republiky; 2006; 32 stran; ISSN 1211-7943
7. Vágnerová M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, vydání 3. rozšířené; Portál, Praha 2004; 870 stran; ISBN 80-7178-802-3

Použitá literatura

1. Balvín J. a kolektiv: *Romové a alternativní pedagogika*; 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 2.-3. června 2000; Hnutí R Ústí nad Labem; Design Radix, spol. s r.o., Tisk SWL – ofsetová tiskárna; Ústí nad Labem 2000; 200 stran; ISBN 80-902461-7-6
2. Blažková J.: *Vyvezl Romy z města, vyhrál volby*; Mladá fronta DNES; 26.10.2006; rubrika Z domova; strana 12

3. Holub J., Lyer S.: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*; 2. vydání; Praha; Státní pedagogické nakladatelství Praha; 1992; 483 stran; ISBN 80-04-23715-0
4. jfg: Čunkovo řešení je správné, tvrdí lékaři! ; Mladá fronta DNES; 8.11.2006; rubrika Východní Morava; strana 02
5. Navara L.: *Romský odsun 2006*; Mladá fronta DNES; 2.11.2006; rubrika Publicistika; strana 12
6. Pelíšek A.: *Důchodce zbili tyčí*, Mladá fronta DNES, 3.8.2006, rubrika Jižní Čechy, strana 2
7. Pigula T.: *Odkud přišli do Čech Cikáni*; Geografický magazín Koktejl; 12/2005/XIV. ročník; czech press group a.s.; 2005; strana 40-49; ISSN 1210-4353
8. Slivka R.: *Koncepční záměr na snižování rizik sociálního vyloučení Romů v Jihočeském kraji*; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 7 stran
9. Slivka R.: *Východiska strategie integrace romských komunit v Jihočeském kraji*; Krajský úřad České Budějovice; 2006; 58 stran
10. *Spory v oblasti lidských práv, Zákon a praxe u mezinárodních soudů*; 1.vydání; Vydal český helsinský výbor; Praha; 1999; 55 stran; ISBN 80-902393-5-8

Zákony

1. č. 117 / 14.července 1927 Sb., Zákon o potulných cikánech
2. č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
3. č. 273/2001 Sb., Zákon o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
4. č. 262/2005 Sb., Nařízení vlády, kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity, ve znění pozdějších předpisů
5. č. 258/1996 Sb., Zákon o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů

Internet:

1. www.athinganoi.cz, zprávy ze života Romů, historie, tradice, vzdělávací programy o romské historii, tradicích, hudbě či jazyku
2. www.dzeno.cz, informace o Romech, analýzy, diskuze
3. www.romea.cz, zprávy ze života Romů, historie, tradice
4. www.rommus.cz, muzeum Romské kultury Brno
5. www.romové.cz, zprávy ze života Romů, historie, tradice, literatura

Jiné zdroje:

1. Zvukový záznam písní skupiny Orlík, jedná se o přesný přepis textů

Příloha č. I.

Průzkum

Prováděno v období 15.11.2006 – 20.12.2006

České Budějovice: sídliště Máj

Okolí Palackého náměstí

ubytovna na Vrbenské ulici

ubytovna na Okružní ulici pro neplatiče

Vidov

Otázky:

- 1) Co Vám vadí na naší společnosti?**
- 2) Jak se k Vám chovají spoluobčané (gadžové)?**
- 3) Co Vám říkají pojmy rasismus a diskriminace?**
- 4) Hlásíte se k romské národnosti?**
Pokud ne, jaký máte důvod?
- 5) Chodí Vaše děti rády do školy?**
- 6) Jako máte školu?**
- 7) Myslíte si, že umíte dobře česky?**
A proč ne?
- 8) Proč jsou podle Vás špatné vztahy na sídlišti Máj?**
Myslíte si, že by se situace zlepšila, kdyby zde žilo Romů méně?
- 9) Bylo by dobré, kdyby Romové byli v městské policii?**
A proč u nich nikdo není?
- 10) Co si myslíte o situaci ve Vsetíně?**

Ubytovna Vrbenská ul., České Budějovice (15.11.2006)

1. **Žena, přibližně 30 let.** *Nechtěla odpovídat, nemá čas, má malé děti.*

2. **Monika 34 let**

- 1) Úplně všechno, co Vám mám říct, vzít granát a nechat vyletět do povětří. Vždyť to vidíte, není to tu k bydlení, žádné hřiště pro děti.
- 2) Normálně, jak my k nim, tak oni k nám.
- 3) Někoho se to dotýká a někoho ne. Nejsou všichni Romové stejní, gadžové nás házejí do jednoho pytle. Za rasismus může vláda.
- 4) Hlásím, já se za to nestydím.
- 5) Ano.
- 6) Střední, ale nedoučila jsem se, byla jsem v jiném stavu. Dodělat si vzdělání nemá už teď cenu, mám 3 děti.
- 7) Ano, umět dobře česky je důležité.
- 8) Je tam moc Romáků pohromadě. Bylo by lepší, kdyby jich tam tolik nebylo.
- 9) Nevím
- 10) Nebyla položena

3. **Muž, okolo 30 let**

- 1) Já nevím. To je věcí. (Nechtěl uvést konkrétní příklad.)
- 2) Některý dobře, některý ne, jako u nás. Je to o lidech, kdo má co rád.
- 3) Když jsem byl malý, ve škole.
- 4) Ano.
- 5) Ještě nechodí. Do předškolního ročníku taky ne. Bylo plno. Ale vzdělání je důležité, chci aby se měli líp než já.
- 6) Základní. Bylo by dobrý si školu dodělat, hlavně finančně. Rekvalifikační kurzy nemají význam.
- 7) Neumím, slovíčka se občas zadrhnou. Bylo by lepší se pořádně domluvit.

- 8) Nevím. To by bylo určitě lepší
- 9) Bylo by to dobré. Příjímací podmínky jsou hodně těžký. Mládež bude ještě horší
- 10) Nebyla položena

4. Muž, okolo 40 let, odmítl rozhovor

Palackého náměstí, České Budějovice (16.11.2006)

5. Květa 30 let

- 1) Nevím, špatně žijeme.
- 2) Normálně, někdy ne, někdy jo.
- 3) Někam jdete a oni Vás tam nepustí. Když hledáte práci třeba, někam půjdete, přijde bílej a práci dostane on.
- 4) Jo.
- 5) Ano.
- 6) Základní.
- 7) Neumím, hlavně spisovný jazyk. Dělá to hodně.
- 8) Já nevím, kdo za to může, když tam pořád dávaj cikány a je to přeplněný. Já tam nechodím, tak mě je to jedno.
- 9) Taky, coby ne? Já si myslím, že by měli zájem.
- 10) Nebyla položena

6. Muž, okolo 40 let, odmítl rozhovor

7. Žena, okolo 28 let, odmítla rozhovor

8. Žena, okolo 35 let, odmítla rozhovor

Vidov (20.11.2006)

9. Květa 38 let, bývalá sousedka, velice vstřícné chování, všichni dospělí v rodině jsou zaměstnaní. Zkusili žít v Anglii, vrátili se kvůli rodičům. Nebáli se tam a lidé se tam k nim chovali lépe. Říkala, že, pokud člověk pracuje, tak tam nerozlišují jestli je cikán nebo bílý. Špatně se tam chovají jen k lidem, kteří žijí ze sociálních dávek.

- 1) Tolerance, lidi si nepomáhají. Je tu špatné zabezpečení svobodných matek a nepomáhá se bezdomovcům, kteří za to nemůžou. Stát pomáhá třeba Africe, ale ne romským školám. Sociálka by se měla kontrolovat, jestli se, ti co berou sociálku, starají o děti, jestli chodí do školy a učí se česky. V Anglii platí, jestli chceš tady žít, musíš umět jazyk.
- 2) Snažíš se zapojit do společnosti a nevidím rozdíl mezi bílými a černými. Problémy nemám, neměla jsem je ani ve škole. Problémy jsou podle toho, kde zrovna bydlíš, jaký jsou tam vztahy. Hodně se zlepšilo.
- 3) Je všude na světě. Jde o to, jak stát udělá zákony. V Anglii jsme se nebáli.
- 4) Ne, vadí mi, když slyším, jak se o Romech mluví.
- 5) Zatím jo, jak který.
- 6) Učňák, dělám si kurz na počítače. Kurzy na pracáku jsou dobrá věc.
- 7) Ano.
- 8) Vyhnali Romy z města, aby nedělali před cizinci ostudu. Romové mají jinou mentalitu, žijou živěji, je jich tam moc. Moc Romů pohromadě je problém, žijou jinak.
- 9) Ano, nebo alespoň kurátoři v ulicích, kde je víc Romů. Měli by pokutovat a dohlížet na pořádek a klid v noci. V Anglii dávají pokuty za to, že děti nejsou zaopatřené, nebo taky 1000,- liber, že se netřídí odpadky.
- 10) (otázka ji dost rozčílila) To je ostuda, že takhle zachází s lidma, ani zvířata by v takovejch kotcích nežily.

Sídlíště Máj, České Budějovice (4.12.2006)

10. Muž, přibližně 35 let, tvrdil, že neví, že je cizinec.

11. Gabriela 28 let

- 1) Nevím, že nám nadávají tady, když jdeme do krámu jsou všude, hlídají nás.
- 2) Špatně.
- 3) Nevím.
- 4) Ano.
- 5) Ano.
- 6) Zvláštní.
- 7) Ne. Je to špatný když jdu na sociálku.
- 8) Je tady dost Romů. Já nevím.
- 9) Bylo. Byl strejda, ale nechal toho. Chytili Romáka a bylo mu z toho špatně.
- 10) Nebyla položena.

12. Muž, okolo 45 let, odmítl rozhovor

13. Žena, přibližně 50 let

- 1) Všechno je drahý, nájmy vysoký.
- 2) Některý dobře, některý špatně.
- 3) Nevím.
- 4) Ano.
- 5) Ano.
- 6) Základní, zvláštní školu.
- 7) Ano.
- 8) Nevím.
Ano, lepší, děti dělají bordel.
- 9) Ano.
Nemaj vzdělání.
- 10) Nebyla položena.

Ubytovna Vrbenská ul., České Budějovice (8.12.2006)

14. Muž, přibližně 28 let

- 1) To je věcí. (Nechtěl uvést konkrétní příklad.)
- 2) Některý dobře, některý špatně. Je to o lidech, kdo má koho rád.
- 3) Když jsem byl malej, ve škole.
- 4) Ano
- 5) (dítě v 6 let, otázka Proč nechodí do předškolní třídy, zda si myslí, že je vzdělání pro život důležité) Bylo plno. Je důležitý.
- 6) Základní. (Otázka na doplnění vzdělání, rekvalifikační kurz) Nemají význam.
- 7) Neumím.
- 8) Nevím, rozházet Romy.
- 9) Bylo by to dobré. Mládež bude ještě horší, víc krade, fetujou.
Nevím.
- 10) Nebyla položena

Kaufland – sídliště Máj, České Budějovice (12.12.2006)

15. Muž, přibližně 50 let

- 1) Diskriminujou lidi.
- 2) Špatně, nadávají dětem, ve škole je bijou (jiné děti), učitelky se o to nestarají.
- 3) Je tu velký rasismus.
- 4) Ano.
- 5) Ano. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Chci je nechat vyučit.
- 6) Základní a vyučený na autoopraváře.
- 7) Ano, potřebuju se pořádně domluvit.
- 8) Jeden druhému závidí, bordel je tam, moc cikánů pohromadě. Nestarají se o děti a jsou pořád vykradený auta.

Zlepšilo by se to, ale taky by se bílý měli líp chovat.

9) Ano, to by bylo dobré.

Nevíme o takové možnosti.

10) Přehnal to, je to rezervace. Měli by cikány rozházet mezi ostatní lidi.

16. Žena, okolo 40 let, odmítla rozhovor

17. Žena, okolo 25 let, odmítla rozhovor

18. Žena, okolo 30 let, odmítla rozhovor

Palackého náměstí, České Budějovice (14.12.2006)

19. Žena, 35 let (má bílého otce)

1) Není šance na vzdělání. Strkají nás do zvláštních škol.

2) Normálně.

3) Je tu rasismus. Nejsou všichni lidi stejný a strkají nás do jednoho pytle.

4) Ano.

5) Ano. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Chci aby se vyučily.

6) Základní. (otázka na doplnění vzdělání) Chci se věnovat dětem.

7) Ano.

8) Romové to přehání, měli by se zlepšit. Udělal to stát. Nastrkal je, aby spolu žili a oni mají mezi sebou konflikty.

Nebylo by to lepší.

9) Ano, myslím že by byl zájem. Zkrotili by cikány.

10) Nelíbí se mi to. Udělali to špatně. Měli zaplatit (Romové), můžou si za to sami, neumí přemýšlet.

20. Žena, okolo 35 let, odmítla rozhovor

21. Dvojice muž - žena, okolo 30, odpovídal muž, odmítl rozhovor s tím, že jsou cizinci

Sídliště Máj, České Budějovice (14.12.2006)

22. Muž, 25 let, upravoval chodník, při rozhovoru se ke mně točil zády, odpovídal přes rameno.

- 1) Nic
- 2) Jsou to rasisti.
- 3) Nikam nás nepustí, nevezmou nás do práce, že jsme černý.
- 4) Ano.
- 5) Nemám děti.
- 6) Zvláštní školu. Nemám na to hlavu.
- 7) Ano.
- 8) Dávaj nás na jedno místo a pak se divěj, že je tu bordel. Měli by nás rozhodit.
- 9) Ne, ještě by to bylo horší, neposlouchali by je.
- 10) Je to hajzl, terorista.

23. Muž, 35 let

- 1) Asi nic
- 2) Celkem dobře.
- 3) Rasismus tu je, ale není vidět. Neřeknou do očí, že mě nevezmou do práce, protože jsem cikán, řeknou že to místo už není.
- 4) Ano.
- 5) Ano. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Chci je dát na střední školu.
- 6) Základní. (otázka na doplnění vzdělání nebo rekvalifikaci) Je už pozdě.
- 7) Ano, je to třeba.
- 8) Je nás tu moc, různý rodiny, který se nesnášej.
Snad by se to zlepšilo.

9) Ne, škoda peněz na cikánskýho policajta.

10) Zase nastrkal cikány na hromadu.

24. Muž, 45 let

1) Nic.

2) Záleží na tom kdo, každý jinak.

3) Diskriminace, nevím. Rasismus je tu velký.

4) Ano.

5) (Do školy chodí vnoučata) Moc. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Nevím, asi učňák. (otázka Je vzdělání důležité?) Vzdělání je důležité.

6) Mám šestku.

7) Jsem Slovák, ale celkem dobře. (otázka Je důležité umět dobře česky?) Aby se člověk domluvil.

8) Naši, hlavně děti, dělaj bordel.

Míň Romů, asi ano.

9) Ano, chtěli by, mohlo by to pomoc. Alespoň hlídky bez zbraně.
Nevím.

10) Měl to udělat jinak. (otázka Jak?) Nevím.

25. Muž, 55 let

1) Nic.

2) Některý dobře, některý špatně. Podle toho jak se chováme my.

3) Je tu velký rasismus.

4) Ano.

5) (Do školy chodí vnoučata) Ano. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Vyučit.

6) Základní na Slovensku.

7) Ne.

8) Házíte nás do jednoho pytle.

Bylo by to lepší.

9) Ano.

Nemaj zájem.

10) Nebyla položena.

26. Muž, 55 let (*dříve vedl romský folklórní kroužek*) – *velmi ochotný*

- 1) Nevadí nic, jen skini.
- 2) Podle toho, jak kdo.
- 3) Je tu rasismus. Ale, jak my se chováme?!
- 4) Ano
- 5) (Do školy chodí vnoučata) Ano. (otázka jaké vzdělání si pro ně představuje) Chceme je nechat vyučit.
- 6) Základní. Táta neměl na to mě na škole živit. Soukromě jsem podnikala teď jsem v důchodu. Ale chci zase podnikat a dát nějaký peníze na děti, aby odpoledne tady nemusely jenom lítat, aby měli co dělat.
- 7) Ne, jsem Slovák.
- 8) Romové se neumí chovat, je jich tu moc. Dělej si to sami, nestaraj se o děti, nechaj je do noci lítat a dělat bordel. Ty, co maj prachy – podnikatelé, jsou jen sami pro sebe. Nedělej nic pro to, aby měli děti ňákou činnost, nechtěj nic sponzorovat, mohli by si to odepsat. Nefunguje tu ani fotbalový klub, protože nedostali dotace a nechtěli se za svoje vozit na zápasy. Ščuka, Veselý pro nás nic nedělají. Jen chtěli koryto, mají plnou hubu řečí, ale to je všechno. To samý Slivka. Mělo by být víc zástupců, aby se snažili vyniknout, pak by pro nás něco dělali. Mladý nechtěj dělat vůbec nic, jen berou drogy.
Bylo by to lepší.
- 9) Ano.
Všichni jsou trestaní, nemůžou.
- 10) Nedal jim šanci, neměl je vystěhovat.

27. Muž, okolo 40 let, *odmítl rozhovor s tím, že je cizinec*

28. Manželský pár, okolo 40 let, velmi dobře oblečený, mluvil muž, ke konci jim zřetelně vadilo, že je se mnou viděla větší skupina Romů (šli z pohřbu), najednou strašně spěchali.

- 1) Nic se pro nás nedělá.
- 2) Většinou pěkně, slušně, i v práci.
- 3) Je tu rasismus, urážejí nás.
- 4) Ano.
- 5) Ano, hlavně ty menší. (otázka o představě vzdělání dětí) Čím víc, tím líp.
- 6) Pětku.
- 7) Ano.
- 8) Dali nás sem a teď nás uráží na schůzi, jako bysme byli všichni stejní, přitom my se chováme slušně.
Nevím, asi ano.
- 9) Ne.
- 10) To není slušný zacházení s lidma.

29. Muž, okolo 50 let, odmítl rozhovor

30. Žena, okolo 30 let, odmítla rozhovor

31. Žena, okolo 30 let, odmítla rozhovor

32. Žena, okolo 45 let, odmítla rozhovor

Ubytovna Okružní, České Budějovice (20.12.2006)

33. Žena, 35 let, 9 dětí, z toho 4 v ústavu, vdova, finance jí spravuje Mgr. Kostohryz – Magistrát ČB, sociální odbor, romský koordinátor (vyprávěl mi o ní – alkohol, drogy, nepracuje o děti se stará nedostatečně), o případ se zajímal p. O. Motejl a p. Šabatová. V bytě mě zaujal kontrast mezi

levným zařízením (čisto) a na první pohled drahým vánočním stromkem, děti byly dost „otrhané“.

- 1) Všechno je hrozně drahý. Velký potíže na úřadech, dávají jen sociální dávky a nepomáhají nám, nevysvětlí nám, co máme dělat (rozpor s informacemi Mgr. Kostohryze - nemá o nic zájem, nestará se o děti, chce jen peníze) Jen p.Šabatová má o nás zájem.
- 2) Někteří dobře, někteří ne. Hážou nás do jednoho pytle, nepřemýšlí, jaký je kdo doopravdy.
- 3) Ano je tu, na obou stranách.
- 4) Ano.
- 5) Malé ano, větší ne, nadávají jim, bijou je.
- 6) Základní. Chci si dodělat kurz. (!?)
- 7) Ne. Ale romsky neumím vůbec, mrzí mě to, že neumím po našem.
- 8) Nevím, nestýkám se s nimi.
- 9) Museli by to být takoví, který by nepodlehli ostatním.
Já myslím, že by chtěli, někteří známi se už ptali.
- 10) Nevím.

34. Žena, okolo 20 let. Má dvojčata 1,5 roku (byly doma) a měsíční (jsou v nemocnici). V bytě měla více než nepořádek, jinak působila mile.

- 1) Rasismus, dělaj rozdíly mezi náma a mezi bílejma, házej nás na hromadu.
- 2) Někteří dobře, někteří špatně.
- 3) Vyhodili mě z práce, že jsem Rómka. (nepodařilo se mi zjistit důvod)
- 4) Ne, vychovali mě Češi v dětském domově.
- 5)
- 6) Základní, vzdělání si doplnit nechce.
- 7) Jo česky jo, ale romsky neumím, jen rozumím.
- 8) Je tam spousta cigánů, nechtěla bych tam bydlet. Měli by je rozházet.
- 9) Nevím.
- 10) Nevím.

35. p.Horvátová, 50 let, zaměstnankyně ČB charity, dokončuje druhý sociální kurz, velice příjemná

- 1) Hodně se mluví, málo se dělá.
- 2) Smíšeně, někteří k nám mají evidentní odpor, občas si připadám jako strašák.
- 3) Nelepší se to tady, rasismus se poslední dobou stupňuje. Nerozumí nám, dávají nás do jednoho pytle. Chovají se k nám, jako bychom byli jiný živočišný druh. Slušný člověk není přeci stejný jako někdo kdo se jen fláká. I my máme dobré vlastnosti. Chováme se lépe k rodině, a i když se nestýkáme, tak o sobě víme a pomůžeme si. Vy se staráte více sami o sebe. My Vás vždy rádi pozveme dál a pohostíme. Maličko Vás přitom okradem, ale budem se k Vám chovat mile.
- 4) Ano, ale jsem Čech.
- 5) (vnoučata) Ano, bez potíží.
- 6) Základní, kurz probační a mediační služby, sociální kurz.
- 7) Ano, ale mrzí mě, že malé děti už neumí cikánsky.
- 8) Jsme hlučnější. Pomíchali jste rodiny, nejdřív jste je roztrhli a pak sestěhovali různé rodiny dohromady. U nás je rodina na prvním místě. Taky jsou tam rozdílné tábory – bohatý, čistý, chudý a špinavý. Nevycházejí spolu a pak jsou z toho problémy. U nás je pořád důležitý jméno. Vy máte tituly, my jméno. Je rozdíl jmenovat se Kováč, Bugár nebo Bílý. To by jste měli pochopit a respektovat.

Bylo by to určitě lepší.
- 9) Bylo, ale asi by to zneužívali. Byl by na ně dost velký tlak veřejnosti, kolegů a i našinců. Měli by velké problémy ve své rodině.
- 10) To není pomoc. Měli jim půjčit peníze na byt, který by si sami vybrali a pak spláceli a ne je vystěhovat do kontejneru. Sami jste nás naučili nedělat, dáváte nám peníze zadarmo a nekontrolujete, co s nima děláme. Neumíme si to naplánovat, většinou se vše rychle utratí a pak nemáme z čeho žít. Je jednoduchý dát peníze, to není pomoc. Je třeba vysvětlovat a pomáhat žít.